

Amasya İlahiyat Dergisi – Amasya Theology Journal

ISSN 2667-7326 | e-ISSN 2667-6710

Aralık / December 2021, 17: 111-146

Şerif el-Murtazâ'nın Nübüvvet Anlayışı

Mehmet Fatih ÖZEROL

Dr. Öğr. Üyesi, Balıkesir Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi,

Kelâm ve İslam Mezhepleri Anabilim Dalı

Assistant Professor, Balıkesir University, Faculty of Theology,

Department of Kalam and Islamic Sects

Balıkesir, Turkey

fmehmeterol@hotmail.com

orcid.org/0000-0002-1197-7357

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article Types: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Received: 5 Temmuz / July 2021

Kabul Tarihi / Accepted: 11 Eylül / September 2021

Yayın Tarihi / Published: 30 Aralık / December 2021

Yayın Sezonu / Pub. Date Season: Aralık / December

Sayı / Issue: 17 **Sayfa / Pages:** 111-146

Atıf / Cite as: Özerol, Mehmet Fatih. "Şerif el-Murtazâ'nın Nübüvvet Anlayışı

[Sharif el-Murtazâ's Understanding of Prophethood (Nubuwwa)]". *Amasya*

İlahiyat Dergisi-Amasya Theology Journal 17 (December 2021): 111-146

<https://doi.org/10.18498/amailad.962937>.

İntihal / Plagiarism: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi. / This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software.

Copyright © Published by Amasya Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi / Amasya University, Faculty of Theology, Amasya, 05100 Turkey. All rights reserved.

<https://dergipark.org.tr/amailad>.

Sharif el-Murtazâ's Understanding of Prophethood (Nubuwwa)

Abstract

In Islam, which is a religion based on tawhid, the prophet's faith is important. Issues related to prophecy in the science of the kalam are discussed in all dimensions as complementary to theology (ilahiyât) and samiyyât issues under the heading of nubuwwa. The sects that constitute the idea of Islam have evaluated specifically the subject headings related to the necessity of prophecy, miracle, miracle as evidence in prophecy and the prophets' attributes of being free from sin (ismet). They have accepted Quran and Sunnah based knowledge of revelation as a framework and have developed rational arguments in the direction of this framework.

Imamiyya Shia like other sects cared about the prophecy and said that the prophets' mission of tabligh and irshad had to continue. Unlike other kalâm sects, Imamiyya Shia has adopted the belief that imams were appointed by nass to fulfill this mission, after the end of the prophethood of Muhammed. It has accepted believing in the imams that seen at the level of the prophethood as the belief principle of religion. For this reason, it made comparisons between the prophecy and imamate by establishing relation between the prophecy and imamate in the direction of similarity. Yet more it has identified the imamate with the prophecy in matters of appointment by nass, performing of miracle and the attribute of isma (ismet).

According to Sharif al Murtazâ who is one of the leading theologians' Imamiyya Shia, human beings are in need of prophets despite their attributes. It is a beautiful (hasen) and wajib act for Allah to send a prophet based on this need. It is a known fact that human beings have knowledge about the actions they take in their own lives by thinking and designing with their minds, and the behaviors they should or should not do. However, despite this fact, it is in question that human beings do not have knowledge on some issues. Despite all their competence, human beings may not obtain some information. They learn this kind of information through others. Else, they can learn by hearing tralatitious experiences and news, and the customs adopted by the societies. It means that although human beings have the ability to thinking and acquisition of knowledge, they need other sources of information.

It should also be noted that most of this kind of information (based on experiences and stories), which aims to make human beings' lives easier, is not contrary to reason. Although human being has a characteristic like an

intelligence, he needs other sources of information as well as the news brought by the prophet especially religious issues. This is the most important evidence showing that the institution of prophethood is not absurd, on the contrary, human beings are in need of the prophet sent by Allah.

According to Murtazā, the Qur'an attained the feature of miracle because of its advanced level of verse and eloquence features, containing information about the unseen and most importantly Allah's prevention of literary men (sarfe) who could compete to create a similar one. Imams and good (salih) people who are not prophets can also perform miracles. Just as the prophet performed miracles regarding his truth, the imam or a salih person must also perform miracles as proof of his truth.

According to Murtazā, it is unacceptable for prophets to commit major sins before and after the nubuwwah. The situation of the prophets before the nubuwwah is as important as the situation after the nubuwwah. Because people do not trust someone who has sinned in a previous life. On the contrary, they feel hatred towards them. Psychologically, people want the person who they want to believe to be sinless personality and they care about it.

Keywords: Kalām, Shia, Nubuwwah, Miracle, Ismah.

Şerif el-Murtazâ'nın Nübüvvet Anlayışı

Öz

Tevhid esasına dayalı din olan İslam'da peygamber inancı önemlidir. Kelam ilminde peygamberlik ile ilgili meseleler nübüvvât başlığı altında ilâhiyât ve sem'îyyât konularını tamamlayıcı mahiyette tüm boyutlarıyla ele alınmıştır. İslam düşüncesini oluşturan mezhepler peygamberliğin gerekli oluşu, mucize, mucizenin peygamberlikte delil oluşu ve peygamberlerin günah işlememek (ismet) sıfatı ile ilgili konu başlıklarını değerlendirmişlerdir. Kur'an ve Sünnet kaynaklı nakli bilgileri çerçeve olarak kabul edip, bu çerçeve doğrultusunda aklı argümanlar geliştirmişlerdir.

İmâmiyye Şia'sı diğer mezhepler gibi peygamberliği önemsemiş ve peygamberin tebliğ ve irşad misyonunun devam etmesi gerektiğini söylemiştir. Diğer kelâm mezheplerinden farklı olarak Hz. Muhammed'in peygamberliğinin son bulmasının ardından bu misyonu yerine getirmek üzere imamların nas ile tayin edildiği inancını benimsemiştir. Peygamberlik seviyesinde gördükleri imamlara inanmayı dinin inanç ilkesi olarak kabul etmiştir. Bu nedenle peygamberlik ile imâmet arasında benzerlik yönünde ilişki kurarak peygamber ile imam arasında

mukayeseler yapmıştır. Hatta nas ile tâyin, mucize izharı ve ismet sıfatı konularında imâmeti peygamberlikle özdeşleştirmiştir.

İmâmiyye Şia'sının önde gelen kelâmcılarından Şerif el-Murtazâ'ya göre insan sahip olduğu donanım ve özelliklere rağmen peygambere muhtaçtır. Bu ihtiyaca binaen Allah'ın peygamber göndermesi güzel (hasen) ve vâcip bir fiildir. İnsanın akli ile düşünüp tasarlayarak kendi yaşamında gerçekleştirdiği eylemler, yapması gereken veya yapmaması gereken davranışlar hakkında bilgi sahibi olduğu bilinen bir gerçekliktir. Ancak bu gerçekliğe rağmen yine de insanın bazı konularda bilgi sahibi olmadığı da söz konusudur. İnsan tüm yetkinliğine karşın bilemediği bazı bilgileri elde edemeyebilir. Bu tür bilgileri diğer insanlar vasıtasıyla öğrenir. Ya da toplumların benimsedikleri adetleri, nesilden nesile aktarılan tecrübe ve haberleri işiterek öğrenebilir. Demek ki insan akıl gibi çok önemli düşünebilme ve bilgilenme gibi bir yetiye sahip olmasına rağmen başka bilgi kaynaklarına muhtaçtır.

Ayrıca şunu da belirtmek gerekir ki insanların yaşamını kolaylaştırmayı amaçlayan bu tarz bilgilerin birçoğu (tecrübe ve habere dayalı bilgiler) akla aykırı da değildir. İşte insan akıl gibi bir özelliğe sahip olmasına rağmen daha başka bilgi kaynaklarına ihtiyaç hissettiği gibi özellikle dinî konularda peygamberin getirdiği haberlere de ihtiyaç hissetmektedir. Bu durum peygamberlik kurumunun absürt olmadığını bilakis insanların Allah'ın gönderdiği peygambere muhtaç olduklarını gösteren en önemli kanıttır.

Peygamber olan kişinin doğruluğuna delâlet etmesi için Allah tarafından ona olağanüstü nitelikte mucize denilen bazı olaylar verilmiştir. Mucizenin peygamberlik iddiasında bulunan kişinin doğruluğuna delil olabilmesi için çeşit ve sıfat itibarıyla diğer insanların gücünün erişemediği türden bir olay olması elzemdir. İnsanlar mucizenin çeşit ve sıfat yönünden harikulade bir olay olması durumunda ancak peygamberlik iddiasındaki kişiye tam manasıyla güvenip inanabilirler.

Murtazâ'ya göre Kur'an, nâzım ve fesâhat özelliklerinin ileri bir seviyede olması, gayba dair bilgileri ihtiva etmesi ve en önemlisi onun bir benzerini meydana getirmek üzere yarışabilecek olan edîplerin Allah tarafından engellenmesi (sarfe) sonucunda mucize vasfını elde etmiştir. Mucize peygamber olmayan imam ve salih kimseler tarafından da meydana getirilebilir. Peygamber doğruluğuna dair mucize meydana getirmişse, imam veya salih kimse doğruluğuna dair delil olarak mucize meydana getirmesi gerekir.

Murtazâ'ya göre peygamberlerin nübüvvet öncesinde ve sonrasında büyük günah işlemeleri câiz değildir. Peygamberin nübüvvet öncesindeki durumu nübüvvet sonrasındaki durum kadar önemlidir. Çünkü insanlar önceki hayatında günah işleyen bir kimseye karşı güven duymazlar. Tam aksine onlara karşı nefret hissederler. İnsanlar psikolojik olarak inanmak istedikleri kişinin günah işlemeyen özellikte olmasını ister ve önemserler.

Anahtar Kelimeler: Kelâm, Şia, Nübüvvet, Mucize, İsmet.

Giriş

Peygamberliğe iman Allah inancı bulunan ilahî dinlerin temel esaslarındandır. Bu esas Allah inancını tamamlayıcı mahiyette olup; İslâm inanç sisteminin üçlü sacayağından birisidir. Müslümanların tümü peygamberlere ve peygamberlik kurumunun lüzumuna inanmıştır. Ancak cılız da olsa, İslâm düşünce tarihinde peygamber inancına aykırı düşünceler ortaya çıktığı gibi ilintili konularla ilgili farklı yorumlar da yapılmıştır.

İmâmiyye Şia'sının önemli kelâmcılarından Şerif el-Murtazâ (öl. 436/1044), peygamberlik kurumunun insanlar için vazgeçilmez bir ihtiyaç olduğu kanaatinde. Peygamberliğe imanın temel konu olmasında diğer kelâm ekollerinin düşünceleriyle ortak paydada buluşan Murtazâ, ilintili hususlarda farklı birtakım görüşler ortaya koymuştur.

Kelâm literatüründe resûl ve nebî kelimeleri ile ifade edilen peygamber kavramı, "Allah tarafından insanlara gönderilen elçi" anlamında kullanılmıştır.¹ Kelâmcılar iki kelimenin ifade ettiği anlam hakkında farklı görüşlere sahiptirler. Bu görüşlere göre bir kısım peygamber hem resûl hem de nebî iken bazı peygamberler sadece nebîdir.²

¹ Seyyid Şerif Cürçânî, *Kitabu't-Ta'rifât*. nşr. Muhammed Abdurrahman el-Mer'aşî (Beyrut: Dârü'n-Nefâis, 2003), 180.

² Nebî ve resûl kavramları arasında fark olduğunu söyleyen kelâmcılar, bu farkı "her resûl nebî, fakat her nebî resûl değildir." şeklinde ifade ederler. Bk. Ebû Bekir Muhammed b. Fûrek, *Mücerredü Makâlâtî's-Şeyh Ebi'l-Hasan el-Eş'arî*, nşr. Daniel Gimaret (Beyrut: Dârü'l-Meşrik, 1987), 174; Ebû Abdillâh Şeyh Müfid, *Evâilü'l-makâlât fi'l-mezâhib ve'l-muhtârât*, nşr. Mehdî Muhakkık (Tahran: Tehran University Press, 1993), 8; Sa'düddin et-Teftâzânî, *Şerhu'l-Akâidi'n-Nesefiyye*, nşr. Adnan Derviş (Beyrut:

Resûl kelimesi, sözlükte mürsel yani “gönderilen kişi, elçi” anlamındadır.³ Sözlük anlamı itibariyle gönderilen herkes için kullanılan resûl kelimesi, kelâmda sadece “Allah’ın gönderdiği elçiler” hakkında kullanılmıştır.⁴ Nebî kelimesinin sözlükte hemzeli ve hemzesiz/şeddeli olmak üzere iki şeklinin olduğunu ifade eden Murtazâ, kelâm ilminde peygamber kavramı yerine her ikisinin de kullanıldığını belirtir. Buna göre nebî kelimesi, hemzeli olan “bildirmek, haber vermek” anlamındaki “nebee” mastar kökünden türetildiği zaman “haber veren, bildiren kişi” anlamına gelir.⁵ Aynı kelimenin hemzesiz ve şeddeli olarak “yükselmek, mertebesi yüksek olmak” anlamındaki “nebâvet” mastar kökünden türetilen ve “nebiyy” şeklinde telaffuz edilen başka bir şekilde kullanımı vardır. Bu şekildeki kullanımda nebî, “makamı yüce kişi” anlamındadır.⁶ Murtazâ'nın da tercih ettiği bu tanıma göre peygamberler, risâlet görevini yerine getirmeleri nedeniyle insanlar tarafından saygı görüp, ta'zim edildikleri için hemzesiz ve şeddeli olarak “nebiyy” şeklinde

---

Mektebetü Dâri'l-Beyrûtî, 2005), 5/5. Ebû Hâşim ve Kâdî Abdülcebbar nebî ve resûl kavramları arasında anlam itibariyle bir fark görmez. Bu husustaki görüşler bk. Ebü'l-Hasan Kâdî Abdülcebbar, *el-Muğnî fi ebvâbi't-tevhîd ve'l-adl: et-Tenebbûât ve'l-mu'cizât*, nşr. M. M. Kâsım-İ. Medkûr (Kâhire: Dâri'l-Mısriyye li't-te'lif ve't-terceme, 1962), 15/218; Şeşdîv Mânkdîm, *Ta'lik alâ şerhi'l-usûli'l-hamse (Şerhu'l-usûli'l-hamse* adıyla Kâdî Abdülcebbar'a izafetle), nşr. Abdülkerim Osmân (Kahire: Mektebetü'l-Vehbe, 1965), 567; İmâmü'l-Harameyn Cüveynî, *Kitâbü'l-irşâd ilâ kavâti'l-edille fi usûli'l-i'tikâd*, nşr. Muhammed Yusuf Musa (Kahire: Mektebetü'l-Hanci, 1950), 143; Seyfeddin Âmidî, *Gâyetü'l-merâm fi ilmi'l-kelem*. nşr. Hasan M. Abdüllatîf, (Kahire: Lecnetü ihyâi't-türâsi'l-İslâmî, 1971), 274; Adudüddin el-Îcî, *el-Mevâkıf fi ilmi'l-kelem*, (Kahire: Mektebetü'l-Mütenebbî, ts), 337.

³ İsmâil b. Hammâd el-Cevherî, “rsl”, *es-Sihâh: Tâcü'l-luga ve Sihâhu'l-Arabiyye*, nşr. Ahmed Abdülgafûr Attâr (Beyrut: Dâri'l-İlm), 4/1979; Râğıb el-İsfahânî, “rsl”, *el-Müfredâtü elfâzi'l-Kur'ân*, nşr. Safvân Adnân Dâvûdî (Dimaşk: Dâri'l-kalem, 1996), 202-203; Muhammed b. Manzûr, “rsl”, *Lisânü'l-Arab*, nşr. Ali Şîrî (Beyrut: Dâri's-Sâdir, 1992), 11/283-285; Muhammed Tehânevî, “rsl”, *Keşşâfü istilâhâti'l-fînûn ve'l-ulûm*, nşr. Ali Dehrûc (Beyrut: Mektebetü Lübnan Nâşîrûn), 1995, 2/255.

⁴ Ali b. Hüseyin Şerîf el-Murtazâ, *ez-Zahîre fi ilmi'l-Kelâm*, nşr. Ahmed Hüseyinî (Kum: Müessesetü'n-Neşri'l-İslâmî, 1411), 322.

⁵ Muhammed Zebîdî, “nb'e”, *Tâcü'l-arûs min cevâhiri'l-kâmûs*, nşr. Ali Şîrî (Beyrut: 1994), 10/354-355; İbn Manzûr, “nb'e”, 14/161-162; İsfahânî, “nb'e”, 503; Tehânevî, “nb'e”, 4/165; İcî, “nb'e”, 337.

⁶ Zebîdî, “nbv”, 10/354-355; İsfahânî, “nbv”, 507; İcî, “nbv”, 337.

isimlendirilir.⁷ Nitekim peygamberler de risâlet görevini azîm ve gayretle yerine getirdikleri için yüce mevkiyi hak etmişlerdir. Peygamberliğin sorumluluk gerektiren bir husus olmasından dolayı nebî kelimesinin meleklerden ziyade insanlar hakkında kullanımı daha uygundur.⁸

1. Nübüvvetin Gerekliği ve Hasen Oluşu

Allah tarafından teklif⁹ ile sorumlu kılınan insanın yapması ve yapmaması gereken davranışlar ile ilgili olarak O'nun tarafından aydınlatılması ilahî sistemin bir gereğidir. Allah bu görevi gerçekleştirmek üzere insanların içinden peygamberleri seçip göndermiştir.¹⁰ İnsanların sorumluluk alanındaki fiilleri aklen vâcip

---

⁷ Ebû Ali ve Kâdî Abdülcebâr nebî kelimesinin "makamı yüksek olan" anlamındaki kullanımını tercih etmişlerdir. Bk. Kâdî Abdülcebâr, *Muğnî*, 15/ 14; Ahmed b. Yahyâ İbnü'l-Murtazâ, *Kitâbü'l-Kalâid fi tashîhi'l-akâid*, nşr. A. Nasri Nâdir (Beyrut :1985), 22-23.

⁸ Murtazâ, *Zahîre*, 322-323; kezâ bk. Ali b. Hüseyin Şerîf el-Murtazâ, *Resâilü's-Şerîf el-Murtazâ*, nşr. Es-Seyyid Mehdî er-Recâî (Kum: Dârü'l-Kur'âni'l-Kerîm, 1404/1984), 155-165. Peygamber ve meleklerin mukayesesinde Ebû Ali meleklerin peygamberlerden üstün olduğunu söyler. Bu görüşüne Kur'an'da geçen "Size ben meleşim de demiyorum" (el-En'am 6/50) âyetini delil gösterir. Bk. Fahreddîn Râzî, *et-Tefsîrü'l-kebîr: Mefâtihü'l-gayb* (Beyrut: Dârü'l-fikr li't-tibaâti ve'n-neşr ve't-tevzi', 1981), 12/231.

⁹ Teklif, fayda verme veya zararı giderme maksadıyla, kendisinde zorluk bulunan bir fiili, yapma veya terketme şeklinde zorlama olmayacak bir biçimde mükellefe bildirilmesidir. Bk. Mânkdim, *Ta'lik*, 510; İbn Metteveyh, *Kitâbü'l-mecmû' fi'l-muhît bi't-teklif I.* (Kâdî Abdülcebâr'a izafetle), nşr. J. J. Houben (Beyrut: Matba'atü'l-Katûlikiyye, 1965), 1/310. Kâdî, teklifi "kulfet ve meşakkat olan bir şeyi emretmek ve irade etmektir." şeklinde tanımlar. Ebü'l- Hasan Kâdî Abdülcebâr, *el-Muğnî fi ebvâbi't-tevhîd ve'l-adl: et-Teklif*, nşr. M. Ali en-Neccâr - Abdülhâlim en-Neccâr (Kahire: Dârü'l-Mısıriyye li't-te'lif ve't-terceme, ts), 11/293-294.

¹⁰ Allah Kur'an'da "Biz peygamber göndermedikçe azap etmeyiz." (İsrâ, 17/15) buyurmaktadır.

fiiller¹¹ ve kabih fiiller¹² şeklinde belirlemiş ve peygamberleri vasıtasıyla bildirmiştir. Bu fiillerin Allah tarafından insanlara bildirilmesi (i'lâm), teklifin yerine getirilmesinin temel şartıdır.¹³

İnsanın teklif ile sorumlu olduğu ve kendisine bildirildiği fiillerin hasen ve kabih oluşlarını anlayabilme, birbirinden ayırt edebilme niteliğine sahip olduğu bir gerçektir. İnsan, akli sayesinde kendisine bildirilen fiillerin özelliklerini yani vâcip fiillerin hasenliğini, kabih fiillerin kabihliğini ilke olarak bilebilir. Ancak fiilleri daha iyi bilmemiz için bazen aklımız dışında daha başka bilgi kaynaklarına (adetler, tecrübeler gibi) ihtiyacımız olduğu gibi bir peygambere de ihtiyacımız olabilir. Bu noktadan hareket eden Murtazâ, fiillerin hasen veya kabih olma yönlerini daha iyi anlayabilmeleri ve birbirlerinden ayırt edebilmeleri için peygamberlerin gönderilmesinin (bi'set) gerekli olduğuna işaret eder. Bu durumda bi'set, insana fayda sağlayan hasen bir

¹¹ Vâcip fiil yapılması durumunda zemmin hakedilmediği fiildir. Bk. Ali b. Hüseyin Şerîf el-Murtazâ, *Mûlahhas fî usûli'd-dîn*, nşr. Muhammed Rıza el-Ensârî Kummî (Tahran: Ketâbhâne-i Meclis-i Şûra-yı İslâmî, 1381), 306. Kâdî Abdülcebâr vâcip fiili şu şekilde tanımlamıştır: "Bazı durumlar dışında, yapmaya kadir olan failin yapmadığında zemmi hakettiği fiildir." Ebü'l- Hasan Kâdî Abdülcebâr, *el-Muğnî fî ebvâbi't-tevhîd ve'l-adl: et-ta'dîl ve't-tecvîr*, nşr. A. Fuâd el-Ehvânî (Kahire: Müessesetü'l-Mısriyyetü'l-Âmme li't-Te'lif ve't-Terceme ve'n-Neşr, 1962), 6(1)/43; 15/7; Mânkdîm, *Ta'lik*, 39; Jan Peters, *God's Created Speech, A Study in the Speculative Theology of the Mu'tazilî Qâdî l-Qudât Abû l-Hasan 'Abd al-Jabbâr bn Ahmad al-Hamadânî* (Leiden: E. J. Brill, 1976), 87. Kâdî'nin yaptığı vâcibin tanımındaki "bazı durumlar dışındaki" kaydı ile ilgili bk. Orhan Şener Koloğlu, *Kâdî Abdülcebâr'ın Düşüncesinde Adalet İlkesi* (Bursa: Emin Yayınları, 2011), 66.

¹² Kabih fiil bazı vecihler (yönler) nedeniyle failin zemmi hakettiği fiildir. Bk. Murtazâ, *Mûlahhas*, 306. Kâdî Abdülcebârın kabih fiili tanımı şöyledir: "Bazı durumlar dışında, failin yaptığı zemmi hakettiği fiildir." Mânkdîm, *Ta'lik*, 41. Tanımdaki "bazı durumlar dışında" kaydı için keza bk. Koloğlu, *Adalet ilkesi*, 61.

¹³ Murtazâ, *Zahîre*, 323. Ayrıca bk. Kâdî Abdülcebâr, *Muğnî*, 15/26-29, 50, 56, 62; *Muğnî*, 6(1)/58; Mânkdîm, *Ta'lik*, 564; Ebü'l-Hasan Kâdî Abdülcebâr, *el-Muhtâsar fî usûli'd-dîn (Resâilü'l-adl ve't-tevhîd içinde)*, nşr. M. İmâre (Kahire: Dârü'l-Hilâl, 1971), 263-265; Rükneddîn İbnü'l-Melâhimî, *Kitâbü'l-fâik fî usûli'd-dîn*, nşr. Wilferd Madelung – Martin McDermont (Tahran: Iranian Institute of Philosophy – Institute of Islamic Studies, Free University of Berlin, 2007), 382. Ayrıca bkz. Zühdi Hasan Cârullah, *el-Mu'tezile*, (Beirut: Müessesetü'l-Arabîyyetü'd-Dirasiyye, 1990), 96.

fiil olduğu için Allah'a vâciptir. Çünkü hasen olma özelliği bir fiilin vâcip oluşunun ayrılmaz bir parçasıdır.¹⁴

Peygamber göndermenin lütuf olduğuna dair bilimiz zorunlu değil, kesbîdir. Delillerden yola çıkarak aklımızla düşünerek edindiğimiz Allah'ın var olduğunun bilgisi (ma'rifet) lütuf kapsamında olup, istidlâlî/kesbî bilgi olma özelliğini taşır.¹⁵ Ma'rifet bilgisi ile bi'set bilgisinin lütuf olması yönünden aralarındaki paralellğine işaret eden Murtazâ, bi'set'in lütuf olduğu bilgisine ancak Allah'ın varlığını bildikten sonra ulaşabileceğimizi ifade eder. Buna göre peygamberliğe ilişkin bilgi, asıl bilgi olan ma'rifetullah bilgisinin ayrıntısı (fer') durumundadır. Çünkü temel bir konu hakkındaki bilginin kesbî olduğu bir durumda ayrıntı durumundaki bir konunun bilgisinin zorunlu olması söz konusu olamaz.¹⁶

Murtazâ, temel olarak insanın aklen sorumlu olduğu hasen ve kabih fiillerin özelliklerini bilebilme kapasitesinde olduğunu ancak buna rağmen insanın bilemediği, kavrayamadığı hususlarda vahyin yardımcı olduğunu belirtir. Allah peygamber göndermekle insana lütuf olarak yardım etmeyi ve onun zihnindeki bilgilerini pekiştirmeyi amaçlamıştır.¹⁷

---

¹⁴ Murtazâ, *Zahîre*, 323; Ali b. Hüseyin Şerîf el-Murtazâ, *Şerhu cümeli'l-ilm ve'l-'amel*, nşr. Ya'kûb el-Ca'ferî el-Merâğî (Kum: Dâru'l-Usve, 1414), 169; Kadî Abdülcebbar bi'setin hasen olması nedeniyle lütuf ve vâcip fiil olduğunu söyler. Bkz. Kadî Abdülcebbar, *Muğnî*, 15/63-64; Mânkdm, *Ta'lik*, 564.

¹⁵ Bk. Mânkdm, *Ta'lik*, 65; Fahreddîn Râzî, *el-Metâlibü'l-âliyye mine'l-ilmü'l-ilâhî*, nşr. Ahmed Hicâzî es-Sekkâ (Beyrut: Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, 1987), 1/207; Fahreddîn Râzî, *Kitâbü'l-erbaîn fi usûli'd-dîn*, nşr. Ahmed Hicâzî es-Sekkâ (Kahire: Mektebetü'l-Külliyâti'l-Ezheriyye, 1986), 1/128.

Kelâm ilminde başta Mutezile kelâmcıları olmak üzere birçok kelâmcı tarafından kullanılan ve kâinattaki cisimlerin Allah tarafından sonradan yaratıldığına dair delil, hudûs delili olarak bilinmektedir. Hudûs delilinin teması tevhid ilkesidir. Mutezile'nin tevhid ilkesi bağlamındaki hudûs anlayışı hakkında geniş bilgi için bk. Mehmet Fatih Özerol, *Mutezile'de Tevhid* (Bursa: Emin Yayınları, 2019), 54-74.

¹⁶ Murtazâ, *Zahîre*, 323. Ayrıca bk. Ebü'l-Hasan Eş'arî, *Makâlâtü'l-İslâmiyyîn ve'htilâfü'l-musallîn*, nşr. Muhyiddin Abdülhamîd (Beyrüt: el-Mektebetü'l-Asriyye, 1990), 356; Cârullah, *el-Mutezile*, 108.

¹⁷ Murtazâ, Ebu Ali'nin bu husustaki görüşünü aktarır. Onun görüşe göre Allah - beraberinde şeriat vermese de- peygamberleri insanların kesbî olarak akıllarıyla elde ettikleri sorumluluk alanındaki bilgileri pekiştirmek için göndermiştir. Bkz. Murtazâ, *Zahîre*, 323.

Bu durumda peygamberin getirdiği ilahî mesajlar sayesinde insanlar birtakım kolaylıklar elde edecektir. Böylelikle Allah'a itaat etme görevi abes olmaktan çıkarak vâcip fiil haline gelecektir. Peygamberin bir şeriat eşliğinde insanlara gönderilmesi ile peygamberin getirdiklerinin teklife konu olan bilgileri tekit etmesi arasında lütuf olma açısından bir fark yoktur ve abes olmaları söz konusu değildir. Peygamberin getirdiği ilkeler ile aklın öngördüğü ilkeler birbirine tezat teşkil etmediği gibi aksine birbirini tamamlar.¹⁸

Peygamberliğin insanlar için gerekliliğini temel ilke olarak ortaya koyan Murtazâ, peygamber olmanın bir gereği olan mucizenin abes olmayıp akla uygun olduğunu söyler. Ona göre mucize hakkında aklen düşünmek ve onu kavramak (nazar) abes değildir. Çünkü mucize aklın benimsediği ve abes görmediği ilkeleri getiren peygamberin eliyle gerçekleşmektedir. Dolayısıyla bu ilkeleri getiren peygamberin meydana getirdiği mucizenin de abes olması söz konusu olamaz. Murtazâ'ya göre peygamberin meydana getirdiği mucize üzerinde aklen düşünmenin mümkün olması, onun abes değil tam aksine hasen olduğunun delilidir.¹⁹

Murtazâ, Allah'ın peygamber göndermesinin ve peygamberin mucize izhar etmesinin hasen olduğunu belirttikten sonra bu konuyu İmâmiyye'nin hassasiyet gösterdiği imâmet meselesi ile irtibatlandırır. Ona göre vâcip olan tebliğ görevini işini yerine getirecek kimsenin yani peygamberin bulunmadığı zamanlarda, bu görevi üstlenen sorumlu bir kimsenin bulunması gerekir. İşte böyle zamanlarda dine davet etme görevini yerine getirecek kimse, imâm veya salih kişiden başkası değildir. Ayrıca peygamberin izhar ettiği mucize hakkında düşünmek nasıl vâcip ise, peygamber olmadığı halde davet görevini yerine getirmekle yükümlü olan imâm veya salih kişinin izhar ettiği mucize hakkında düşünmek de vâciptir.²⁰

İmâmlar hakkındaki bu yaklaşımın Murtazâ ve diğer birçok İmâmiyye kelâmcısında bulunması nedeniyle peygamber olmayan imamların -her ne kadar nebî olarak isimlendirilmeseler de- adeta birer

---

¹⁸ Murtazâ, *Zahîre*, 324.

¹⁹ Murtazâ, *Zahîre*, 324.

²⁰ Murtazâ, *Zahîre*, 324.

nebî gibi algılandıkları görülmektedir.²¹ Nitekim Murtazâ, bu düşüncenin bir yansıması olarak peygamberlere özgü olan ismet sıfatının imamlarda bulunduğunu ve peygamberlere özgü olan mucizelerin onlardan sadır olmasını mümkün gördüklerini söylemiştir.²²

Murtazâ, imâmın peygamber olmadıkları halde bir bakıma nebî gibi görülmesine yol açan İmâmiyye'nin görüşünü temellendirirken lütuf ve maslahat kavramlarını öne çıkarır. Ona göre nebînin kendisi insanlara Allah'ın bir lütfu olup, bi'set onların maslahatını gözeten fiildir. Allah'ın isyankâr kullarının kesin bir şekilde ikâba çarptırılacağını haber veren bir kimseyi peygamber olarak göndermesi câizdir. Buna rağmen insan aklı isyankârların affedilmelerini uygun görebilir. Yani aklımızla cehennemde cezalandırılmayı hak eden bir kimsenin mutlaka cezalandırılacağını bilemeyiz. Cezayı hak edenin mutlaka cezalandırılacağına dair bilgiyi bize ancak peygamber verir. Yani, başka bir şey için olmasa bile sadece bu bilgiyi insanlara bildirmesi için bir peygamberin gönderilmesi gerekir. Dolayısıyla aklımızla düşünerek elde edemeyeceğimiz buna benzer birçok bilgiyi ancak peygamberin bize getirdiği mesajlar sayesinde öğrenebiliriz.²³

---

²¹ Murtazâ'nın kendisinden ders aldığı Şeyh Müfid'in "Şeriât imamlarımızı nübüvvetle nitelememizi menetse de peygamberler için zikrettiğimiz manayı taşımaları nedeniyle akli açıdan onları 'peygamber' olarak isimlendirmemize hiçbir engel bulunmamaktadır." Şeklindeki sözü İmâmiyye'nin imamları peygamber gibi telâkki ettiklerinin göstergesidir. Bk. Şeyh Müfid, *Evâilü'l-makâlât*, 47.

İlâhî nas ve tayine dayandırdığı imâmeti, nübüvvet makâmı veya onun bir uzantısı olarak gören İmâmîyye, nass ile tâyin, masûmiyet, meikle iletişim, mûcize, efdâliyet, ilim ve kendisine itaatin vacip olması gibi peygamberlik özelliklerinde imâmeti nübüvvet ile ilişkilendirmiş ve özdeşleştirmiştir. Bk. Hulusi Arslan, *İslam Düşünce Geleneğinde Şia-Mu'tezile Etkileşimi (Şerif el-Murtazâ Örneği)*, (İstanbul: Endülüs Yayınları, 2017), 187; Nezir Maviş, "İmâmet Doktrininin Şiâ-İmâmîyye'nin Nübüvvât İncancına Etkisi", *Sosyal Bilimler Dergisi* 6/33 (Ocak 2019), 490-521.

²² Murtazâ, *Zahîre*, 324. Mutezile İmâmiyye Şiâ'sının kabul ettiği Peygamber olmayan kimselerden mucize veya keramet türü olağanüstü fiilerin meydana gelmesinin mümkün olduğu yönündeki düşüncesine şiddetle karşı çıkmıştır. Bk. Kâdî Abdülcebbar, *Muğni*, 15/217; İbnül-Melâhimi, *Fâik*, 317.

²³ Murtazâ, *Zahîre*, 324. Murtazâ, Behşemiyye'den bazı âlimlerin salt bu amaçla peygamber gönderilmesi düşüncesini kabul ettiklerini kaydeder. Bk. Murtazâ, *Zahîre*, 325.

Murtazâ'ya göre Allah'ın insanlara peygamber göndermesi (bi'set) hasen bir fiildir. Fiillerin hasen olmasının birtakım vecihlere (yönlere) sahip olması gerektiği yönündeki Mutezilî yaklaşımı²⁴ benimseyen Murtazâ, bu durumun bi'set için de geçerli olduğu kanaatindedir. Ona göre bi'set'in hasen fiil olmasına sebep olan birtakım vecihler bulunmaktadır. Bu vecihler ise şunlardır:

a. Peygamber sayesinde faydalı yiyecekleri ve zararlı (zehir içeren) yiyecekleri birbirinden ayırt ederiz.

b. Birbirimizle iletişim kurduğumuz lisan bilgilerini öğreniriz.

Murtazâ, bi'setin hasen oluşunun sebepleri olarak zikrettiği örneklerdeki faydalı bilgilerin kitaplarda yazılı olmasına rağmen sadece aklen düşünülerek ve okunarak öğrenilemeyeceğini, bu hususta toplumun kabul ettiği tecrübe ve alışkanlıklara da ihtiyaç duyulabileceğini belirtir. İnsanlar gündelik hayatlarında kendilerine lazım olan bazı bilgileri diğer insanların tecrübe ve alışkanlıklarını edindikten sonra öğrenirler. Bu tür bilgileri insanlardan öğrendikleri gibi peygamberlerden de öğrenebilirler.²⁵ Meselâ insanlar lisân bilgisini diğer insanlardan karşılıklı (muvâdaa) yoluyla öğrendikleri gibi bu hususta peygamberin getirdiği bilgiler sayesinde tevkîfî olarak da öğrenebilirler. Dolayısıyla bu tür bilgileri öğrenmelerini sağladığı için Allah'ın insanlara peygamber göndermesi (bi'set) -vâcip olmasa da- hasen bir fiildir.²⁶

Murtazâ, peygamberlerin risâlet görevini davranışlarının karşılığında elde ettikleri yönündeki yaklaşımı kabul etmez. Ona göre bunun kabul edilmesi durumunda bu hususta Berâhime'ye²⁷ yönelik

---

²⁴ Yaklaşım hakkında bilgi için bk. Koloğlu, *Adalet İlkesi*, 69-70; keza bk. Kâdî Abdülcebbâr, *Muğni*, 6(1)/57-59; Mânkîdîm, *Ta'lik*, 564.

²⁵ Bk. Kâdî Abdülcebbâr, *Muğni*, 15/46; keza bk. Orhan Şener Koloğlu, *Cübbâiler'in Kelâm Sistemi* (İstanbul: İSAM Yayınları, 2011), 456-457.

²⁶ Bk. Murtazâ, *Zahîre*, 325. Ebû Ali ve Ebû Haşim'e göre bi'set yani Allah'ın peygamber göndermesi hasen ve vacip olduğu görüşündedir. Kâdî, Ebû Haşim'in daha sonra bu görüşünden vazgeçtiğini ve bi'setin ancak lutuf ve maslahat nedeniyle hasen olduğunu söylediğini kaydeder. Koloğlu, *Cübbâiler*, 457/dp. 470; ayrıca bk. Kâdî Abdülcebbâr, *Muğni*, 15/20.

²⁷ Peygamberlik kurumuna insanın ihtiyacının olmadığını dolayısıyla lüzumsuz olduğunu savunan Berâhime'nin görüşleri ve yöneltilen eleştiriler için bk. Kâdî Abdülcebbâr, *Muğni*, 15/109 vd; Kâdî Abdülcebbâr, *Muhtâsar*, 235-236; Mânkîdîm, *Ta'lik*, 563-564; Ebû Bekr Bâkîllânî, *et-Temhîd fi'r-red ale'l-mülhideti'l-muattıla ve'r-Râfıza*

eleştirinin bir anlamı kalmayacaktır. Peygamberler risâlet görevini Allah tarafından seçildikleri için üstlenmişlerdir. Yani peygamberlik kesbî değil, vehbîdir. İnsanlar çektikleri sıkıntı ve zorlukların akabinde fayda elde ederler. Buna göre peygamberlerin de görevlerini yerine getirmelerinden dolayı sadece fayda elde etmeleri gerekir. Halbuki onlar hayatlarında birçok zorluk ve zahmetle karşılaşmışlardır. Ayrıca risâlet peygamberlere isteklerinin dışında ilzâm yoluyla verilmiştir. Dolayısıyla risâlet peygamberlere mükâfat olarak verilmiş bir görev değildir.²⁸ Buna rağmen peygamberler elbette sevap kazanmışlardır. Çünkü Allah'ın görevini layıkıyla yerine getirene, yaptığı amelin karşılığında sevap vermesi adaletin bir gereğidir.²⁹

Berâhime, insan aklının düşünerek peygamberlerin getirdiği ilkeleri bilebileceğini dolayısıyla risâletin lüzumsuz olduğunu iddia etmiştir. Buna göre peygamberin getirdiği ilkeler akla uygunsaydı, peygamberin gönderilmesine ihtiyaç kalmayacaktır. Peygamberin getirdiği bilgilerin akla aykırı olması halinde ise bunun Allah açısından kabih olacağını iddia eden Berâhime, Allah'ın kabih fiil işlemesinin mümkün olmadığını söyleyerek, her iki halde de peygamberliğin lüzumsuz olduğunu ileri sürmüştür.³⁰

Murtazâ, Berâhime'nin peygamberlik hakkındaki bu görüşlerini kabul etmez ve eleştirir. Ona göre dinin getirdiği ilkeler akıldaki temel bilgileri açıklamayı amaçlar. Dinin ilkeleri ile aklın öngördüğü bilgiler mana yönünden birbirleriyle çelişmezler. Nitekim dinin kabih olarak

---

ve'l-Havâric ve'l-Mu'tezile, nşr. Mahmud Muhammed el-Hudayrî-Muhammed Abdülhâdî Ebû Rîde (Kahire: Dâru'l-Fikri'l-Arabî, 1947), 96-114; Ebû Hâmid Gazzâlî, *el-İktisâd fi'l-i'tikâd: İtikadda Orta Yol*, nşr. ve çev. Osman Demir (İstanbul: Klasik Yayınları, 2012), 161-162; Fahreddîn Râzî, *en-Nübüvvât ve mâ yetealleku bihâ*, nşr. Ahmed Hicâzî es-Sekkâ (Beyrut - Kahire: Dâru İbn Zeydûn - Dâru'l-Külliyâtî'l-Ezheriyye, 1986), 79 vd. Kelam ve mezhepler tarihinde Berâhime hakkında bilinenlerin değerlendirilmesi ile ilgili bk. Orhan Şener Koloğlu, "Kelâm ve Mezhepler Tarihi Literatüründe Berâhime", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 13/1 (Ocak 2004), 159-193.

²⁸ Murtazâ, *Zahîre*, 325. Ebû Ali'ye göre Allah peygamberliği dilediği kimseye verir. Bk. Eş'arî, *Makâlat*, 448. Abbâd b. Süleyman ise peygamberliğin, yaptığı davranışların karşılığı olarak kişiye verildiğini iddia etmiştir. Eş'arî, *Makâlat*, 448.

²⁹ Murtazâ, *Zahîre*, 326.

³⁰ Murtazâ, *Zahîre*, 326; kezâ bk. Kâdî Abdülcebbar, *Muğni*, 15/109-111.

nitelediği fiilleri akıl kabih olarak görür. Aynı şekilde dinen hasen olan fiilleri de hasen olarak bilir. Bu nedenle aklın öngördüğü bilgiler ile dinin ilkeleri arasında tezat değil, uygunluk vardır.³¹ Buna göre dinin ilkeleri insanların gündelik hayatlarında kabul ettikleri ve uyguladıkları adet, tecrübe gibi bilgilerin genişçe açıklamasıdır. Mesela din ve akıl temel olarak insana zarar veren şeylerden (alkollü içecek, pis ve murdar yiyecekler gibi) kaçınılmasını gerekli gördükleri gibi zulmün kabih olduğu ilkesini de benimserler.³²

Berâhime namaz kılmak, oruç tutmak ve hacca gitmek gibi ibadetlerin aklen kabih olduğunu, dolayısıyla ibadetlerin zulüm ve yalan gibi kabih fiillerden bir farkının olmadığını ileri sürmüştür. Murtazâ, bu iddiaya aklen kabih olan fiiller hakkında bilgi vererek cevap vermiştir. Ona göre aklen kabih fiiller kendilerinde bulunan vecihlere (yönlere) bağlı olarak ikiye ayrılır:

a. Kabih oluşu hiç değişmeyen fiiller. Mesela yalan söylemek ve zulmetmek gibi. Bu fiillerde yalan ve zulüm vecihleri sürekli bulunduğundan her zaman kabihtirler.

b. Kabihliği değişken olan fiiller. Bu tür fiillerdeki vechin değişmesi ile fiillerin hasen veya kabih olma niteliği değişir.³³ Mesela bir insanın kendisinden zararı uzaklaştırması veya haksız bir şekilde meydana gelmemek kaydıyla bir şeye zarar verilmesi gibi fiiller gibi. Esasında zarar verme fiili kabihtir. Ancak haksızlığa sebep olmayacak şekilde birine zarar verme fiili gerçekleşmişse, bu fiil hasen olma özelliğini kazanır. Dolayısıyla kabih veya hasen olma hususunda değişkenlik arzeden bu tür fiillerin kabihliği, hiçbir zaman değişmeyen zulüm ve yalan gibi fiiller ile aynı kategoride değerlendirilmez.³⁴

³¹ Murtazâ, *Zahîre*, 326; Kâdî Abdülcebâr, *Muğni*, 15/112-113.

³² Murtazâ, *Zahîre*, 326; Kâdî Abdülcebâr, *Muğni*, 15/114-115.

³³ Kâdî Abdülcebâr'a göre fiillerin kabih olması veya hasen olmasına sebep teşkil eden hususlara ilişkin geniş bilgi için ayrıca bk. Kâdî Abdülcebâr, *Muğni*, 6(1)/61; George Fadlo Hourani, *Islamic Rationalism: The Ethics of 'Abd al-Jabbâr*, (Oxford: Clarendon Press, 1971), 69-70, 104; Peters, *God's Created Speech*, 269.

³⁴ Murtazâ, *Zahîre*, 327. Ayrıca bk. Ebü'l-Hasan Kâdî Abdülcebâr, *el-Muğni fi evvâbi't-tevhîd ve'l-adl: el-Lutf*, nşr. Ebü'l-Alâ Afîfî (Kahire: Dârü'l-Kütübî'l-Mısriyye, 1962), 13/316-317; Ebü'l-Hasan Kâdî Abdülcebâr, *el-Muğni fi evvâbi't-tevhîd ve'l-adl: el-Aslah, İstihkâku'z-zem, et-Tevbe*, nşr. Mustafa es-Sekkâ (Kahire: Dârü'l-Mısriyye li't-Te'lif ve't-Terceme, 1965), 14/41; kezâ bk. Koloğlu, *Adalet ilkesi*, 72.

Murtazâ, namaz kılmak, oruç tutmak ve hacca gitmek gibi dinî emirlerin herhangi bir amaç veya bir fayda gözetmeksizin yerine getirilmesi durumunda aklen kabih olacağını ancak bu ibadetlerin Allah rızası için yapılması durumunda hasenlik özelliğini kazanacağını kaydeder.³⁵ Peygamberin tebliğ ettiği din yapmamız gereken ibadetleri vazederken, bu fiillerin yerine getirilmesinin karşılığında bizim için maslahat (Allah'ın rızasını kazanmak, cennet nimetlerine kavuşmak gibi) olduğunu bildirmiştir. Bizim bu ibadetlerin bize sağlayacağı maslahatları tam manasıyla bilebilmemiz mümkün değildir. Bunu peygamberin getirdiği ilkeler olmaksızın bilebilmiş olsaydık, bu fiilleri doğrudan kabih olarak görmeyip hasen fiil olarak nitelerdik.³⁶ Dolayısıyla insan akli - Berahime'nin iddia ettiği gibi- ibadetlerin hasen veya kabih olma vasıflarını bilme konusunda tam yetkin değildir. Peygambere ve onun getirdiği dini bilgilere muhtaçtır.³⁷

2. Mucize ve Peygamberliğe Delil Oluşu

Mucize sözlükte insanların yapmakta âciz oldukları olay olup; sonsuz kudret sahibi Allah'a ait bir fiildir. Mucize kendisini meydana getiren kimsenin doğruluğuna delalet eder.³⁸ Murtazâ'nın mucize ile ilgili yaptığı tanımda onu meydana getiren kişinin mutlaka peygamber olması gerekmediğinin izini görüyoruz. Çünkü Şia anlayışına göre mucize izharı sadece peygamberlere özgü olmayıp, imâm ve salih kimselerin elinden de mucize sadır olabilir. Murtazâ'ya göre mucizenin meydana gelmesinin birtakım şartları vardır. Bu şartlar ise şunlardır:

1. Mucizenin -başka varlıkların meydana getirmekten âciz olduğu- sadece Allah'a ait fiil olması,
2. Mucizeye konu olan fiilin tabiatta süregelen olayları tersyüz eder nitelikte olması,
3. Mucize izhar eden kimsenin bunu iddiasını doğrulamak (tasdik) amacıyla gerçekleştirilmesi gerekir.³⁹

---

³⁵ Kâdî Abdülcebâr, *Muğni*, 15/116.

³⁶ Murtazâ, *Zahîre*, 327.

³⁷ Murtazâ'nın Berâhime'ye verdiği cevaplar için bk. Murtazâ, *Şerhu cümeli'l-ilm*, 169-172.

³⁸ Murtazâ, *Zahîre*, 328.

³⁹ Murtazâ, *Zahîre*, 328; Murtazâ, *Şerhu cümeli'l-ilm*, 173-174. Kâdî'ye göre mucizenin şartları ise şunlardır: 1. Mucizenin Allah tarafından verilmiş olması gerekir. 2.

Murtazâ, mucizenin şartlarını belirttiikten sonra öncelikle mucizenin “Allah’ın fiili olması” hakkında bilgi verir. Ona göre peygamberliğini ilan eden kimse, iddiasını Allah adına ortaya koymuştur. Bu nedenle peygamberin Allah tarafından verilen mucize ile iddiasının doğrulanması gerekir. Böylelikle mucizeden amaçlanan gerçekleşmiş olacaktır. Ayrıca mucizenin peygamberin iddia ettiği konu ile alakalı olarak meydana gelmiş olması gerekmektedir. Aksi halde peygamberin iddiasında Allah tarafından desteklenmemesi ve doğrulanmaması ortaya çıkacaktır ki bu durumda peygamber görevini yerine getiremeyecektir. Böylesi bir durumda peygamberin, diğer insanlardan bir farkı kalmayacaktır. Bu nedenle mucizenin peygambere iddiasını doğrulamak üzere verilmesi elzemdır.⁴⁰

Mucize insanların yapamayacağı türden bir fiil olup, sadece Allah’a aittir. Mesela cansız bir şeye hayat kazandırmak veya bir cismi yaratmak gibi fiiller mucizevî olaylardır. Ayrıca dağların yürütülmesi, denizlerin kaynatılması gibi tabiatta cereyan eden hârikulâde olaylar da mucizeye örnek olabilecek olaylardandır.⁴¹

Murtazâ’ya göre bir olayın mucize olabilmesi için olağanüstü (hârikân li’l-âdet) yani tabiat kurallarına aykırı olarak cereyan etmesi şarttır. Mucizenin bu şekilde meydana gelmesi durumunda ancak peygamberin iddiasında doğru olduğu anlaşılır. Mesela bir peygamber doğruluğuna ilişkin güneşin doğudan doğmasını delil gösterse, bu olay onun doğruluğuna delâlet etmeyecektir. Çünkü güneşin doğudan doğması zaten meydana gelen olağan ve sıradan bir olaydır. Ancak bir peygamber güneşin batıdan doğmasını doğruluğuna delil olarak göstererek bunu gerçekleştirdiğinde, işte o zaman bu olay onun peygamberliğine delâlet eden bir mucize olacaktır. Aslında her iki olay tabiatta meydana gelmeleri yönünden aralarında bir fark olmasa da güneşin batıdan doğması sıra dışı bir olay olduğu için mucize olarak telakki edilecektir.⁴²

Mucizenin adete zıt olması (*nâkızu’l-âde*) gerekir. 3. İnsanların mucize benzeri bir olayı (hem çeşit hem de özellik itibariyle) meydana getirememesi gerekir. Bk. Kâdî Abdülcebbâr, *Muğnî*, 15/ 200-209.

⁴⁰ Murtazâ, *Zahîre*, 328.

⁴¹ Murtazâ, *Zahîre*, 328-329.

⁴² Murtazâ, *Zahîre*, 329.

Murtazâ, tabiattaki olayların olağan (âdet) veya olağanüstü (hârikulâde) şeklinde nitelendirilmesinin insanların tabiata ilişkin edindikleri gözlem ve haberlere göre olduğunu belirtir. Ona göre tabiatta cereyan eden olaylar bir süreklilik içerisinde hiç değişmeden akıp giden özelliklere sahiptir. İnsanlar bu olayların meydana gelişlerinin birtakım temel kurallar yani âdetler çerçevesinde olduğunu düşünerek ve gözlem yaparak öğrenirler. Elde edilen bu bilgiler nesilden nesile haber olarak intikal eder. İşte bu bilgiler nedeniyle tabiattaki olayların cereyan oluşları zamanla insanlar nezdinde sıradanlaşır. Güneşin batıdan doğması veya erkek ve dişi hücre olmaksızın bir çocuğun dünyaya gelmesi imkânsız olarak addedilmeye başlar. Ancak bilinen bu bilgilere zıt olarak veya başka bir şekilde tabiatta bir olay cereyan ettiğinde, bu olay sıra dışı yani harikulade olarak nitelendirilir.⁴³

Mucizenin cins ve sıfat yönünden diğer insanların meydana getirmelerinin mümkün olmadığına dikkatleri çeken Murtazâ'ya göre, bu yönüyle mucize Allah'ın peygamberine bahşettiği fiildir. Ona göre mucizenin herkes tarafından yapılabilir olması insanlarda onu meydana getiren peygamberlere karşı güvensizliğe sebebiyet verecektir. Bu nedenle mucizenin cins olarak belirli bir olay olması ve sıfat itibariyle de sadece peygamberin gerçekleştirmesi gerekmektedir.⁴⁴

Mucizenin peygamberin doğruluğuna delil olması hususunda cins ve sıfat itibariyle diğer insanların gücünün erişemediği olay olması gerektiğini belirten Murtazâ'ya göre, mucizedeki bu iki husus (cins ve sıfat) aynı derecede önemlidir. Çünkü mucize cins ve sıfat yönünden diğer olaylardan ayrışır ve harikulade bir olay niteliğini elde eder. İnsanlar da ancak bu sayede peygamberlik iddiasında bulunan kişiye tam manasıyla güvenip inanırlar.⁴⁵

Ayrıca mucizenin iddia edilen şeye mutabık yani uygun olması gerekmektedir. Çünkü insanlar ancak bu şekilde davet ile mucize arasında bağlantı kurabilir ve peygamberin doğruluğunu tasdik ederler. Aksi halde mucizenin iddiaya uygun ve özellikli olmaması durumunda davetin kabulü ve tasdik edilmesi zorlaşır, hatta imkânsız hale gelebilir.⁴⁶

---

⁴³ Murtazâ, *Zahîre*, 329.

⁴⁴ Murtazâ, *Zahîre*, 329-330.

⁴⁵ Murtazâ, *Zahîre*, 330.

⁴⁶ Murtazâ, *Zahîre*, 330.

Murtazâ mucize ile ilgili bir hususu da özellikle belirtir. Ona göre peygamberin istediği mucizenin verilmesi Allah açısından zorunlu değildir. Ancak zorunlu olmamasına rağmen peygamber doğruluğuna delil olması için mucizeyi Allah'tan isteyebilir.⁴⁷

3. Hz. Peygamberin Mucizeleri

3.1. Kur'an-ı Kerim

Murtazâ'ya göre Hz. Muhammed'in peygamber oluşunun en açık delili Kur'an-ı Kerim'dir. O, Kur'an'ın mucize oluşu ile ilgili Nazzâm'ın öne sürdüğü sarfe teorisini benimsemiştir.⁴⁸ Bu görüşe göre Hz. Muhammed kendisini Allah'ın peygamberi olarak ilan etmiş ve Allah'ın kendisini Kur'an'la desteklediğini söylemiştir. Arap toplumuna Kur'an'ın bir benzerini getirmeleri hususunda meydan okumuştur. Ancak edebî yönden ileri seviyede olmalarına rağmen, Arap toplumundan Kur'an'ın bir benzerini meydana getiren çıkamamıştır. Bu durum, Allah'ın Arap toplumunu Kur'an'ın bir benzerini meydana getirmelerinden alıkoyması/engellemesi (sarfe) nedeniyle olmuştur. Bir başka deyişle Allah Arap toplumundan nâzım ve fesâhata dair bilgileri almış ve onları Kur'an benzeri bir eseri meydana getirebilme gücünden mahrum bırakmış, onları bu işe tevessül etmekten alıkoymuştur. Murtazâ'ya göre Allah'ın alıkoyması/engellemesi olmasaydı, Arap toplumundaki edîpler sahip oldukları edebî bilgiler sayesinde Kur'an'ın bir benzerini meydana getirebilirlerdi.⁴⁹

Murtazâ, temelde Kur'an'ın fesâhat yönünden harikulade bir kitap olmadığı kanaatindedir. Ona göre Kur'an fesâhat yönünden harikulade bir kitap olmuş olsaydı, Arapların ortaya koyduğu fâsih kelâmdan benzeşmeyecek derecede apayrı bir özelliğe sahip olması gerekirdi. İşte o zaman sıradan olan Arapların kelâmı ile harikulade özellikteki Kur'an

⁴⁷ Murtazâ, *Zahîre*, 331.

⁴⁸ Sarfe teorisine göre Kur'an, içerdiği edebî özellikler bakımından Hz. Muhammed'in nübüvvetini kanıtlayan bir mucize değildir. Arap edebiyatçılarının onun bir benzerini meydana getirmeleri mevcut bilgileriyle mümkündür. Ancak Allah müşrik Araplardan Kur'an'la yarışma cesaret ve bilgisini alarak bu işi gerçekleştirmelerine mâni olmuştur. Bu sebeple Kur'an'ın mucize oluşu, Allah'ın aslında yapma gücüne sahip oldukları bu işten inkârcıları geri çevirmesi nedeniyledir. Bk. Yusuf Şevki Yavuz, "Sarfe", *Türkiye Diyânet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2009), 36/140.

⁴⁹ Murtazâ, *Zahîre*, 378.

arasındaki fark ortaya çıkardı. Halbuki Kur'an'ın kısa süreleri ile fesîh Arap şiirleri arasında fesâhat yönünden görünürde çok büyük bâriz bir farklılık bulunmamaktadır.⁵⁰

Murtazâ, Mutezile ve Ehl-i Sünnet kelâmcılarından farklı bir yaklaşım sergileyerek, Kur'an'ın fesâhat yönünden mucizevî bir kitap olduğu yönündeki genel düşünceye muhalefet etmiştir. Ona göre Kur'an, nâzım ve fesâhat özelliklerinin ileri bir seviyede olması, gayba dair bilgileri ihtiva etmesi ve en önemlisi onun bir benzerini meydana getirmek üzere yarışabilecek olan edîplerin Allah tarafından engellenmesi (sarfe) sonucunda mucize vasfını elde etmiştir. Murtazâ, Müslümanlar arasında Kur'an'ın mucize oluşunun mahiyeti hakkında birtakım farklı görüşlerin bulunduğunu ancak Kur'an'ın Hz. Muhammed'in doğruluğuna delil olma hususunda herhangi bir ihtilafın söz konusu olmadığını vurgular.⁵¹

3.2. Hz. Peygamberin Diğer Mucizeleri

Murtazâ'ya göre Hz. Muhammed'in izhar ettiği Kur'an-ı Kerim dışında birtakım hissî mucizeleri vardır. Bu mucizeler çokça kimse tarafından müşahede edilmiş ve tevâtür yoluyla aktarılmıştır. Bunlar, Hz. Peygamberin ağaca "gel" demesiyle ağacın gelmesi, sözleriyle toprağı ayırması ve daha sonra bir araya getirmesi, su kabına elini koyup parmaklarının arasından çıkan sudan çokça insanın su içmesi, az bir yemekle çok insanın karnını doyurması, üzerinde hutbe okuduğu hurma kütüğünü değiştirdiği zaman kütüğün üzüntüden inlemesi ve onu sakinleştirmesi, ayın ikiye ayrılıp, her bir parçasının iki ayrı yerde gözükmesi ve Hz. Peygamberin sonraki zamanlarda meydana gelecek bazı olayları önceden haber vermesi gibi olaylardır.⁵²

⁵⁰ Murtazâ, *Zahîre*, 379.

⁵¹ Murtazâ, *Şerhu cümeli'l-ilm*, 179-180.

⁵² Murtazâ, *Zahîre*, 404-407. Kâdî Abdülcebbâr, hissî mucizelerin Ebû Hâşim ve Ebû Ali tarafından kabul edildiğini söyler. Onlara göre bu mucizeler Hz. Muhammed'in nübüvvetini tekid edicidir. Bk. Ebû'l-Hasan Kâdî Abdülcebbâr, *el-Muğnî fi ebvâbi't-tevhîd ve'l-adl: İcâzü'l-Kur'ân*, nşr. Emîn el-Hûlî, (Kahire: eş-Şirketü'l-Arabiyye li't-Tıbâa ve'n-Neşr, 1960), 16/151-152. Ayrıca bilgi için bk. Koloğlu, *Cübbâiler*, 476-478.

4. Peygamber Olmayan Kişilerden Mucizenin Meydana Gelmesinin İmkânı

Mucizenin peygamber olmayan kimselerin elinden özellikle imamlardan sâdır olabileceği düşüncesi Şia'ya özgüdür. Şia'nın önde gelen kelâmcılarından biri olarak Murtazâ da bu görüşü benimsemiştir.⁵³

İmâmiyye Şia'sının bu konudaki görüşünü kabul eden Murtazâ, bu görüşü birtakım izahlarla açıklamaya çalışmıştır. Ona göre peygamber mucize göstererek davetinin doğruluğunu ortaya koymuştur. İmâmetini ilan eden imamın durumu da aynen peygamberliğini ilan eden kimse gibi olup, imâmetinin doğruluğuna dair delil ortaya koymuştur. Aynı şekilde salih ve faziletli bir mümin de doğruluğuna dair mucize izhar edebilir.⁵⁴

Murtazâ, mucizeyi imamların ve salih müminlerin izhar etmelerini mümkün gören yaklaşımın kabih olmadığı kanaatinde. Ona göre mucizenin bu kişiler vasıtasıyla meydana gelmesinde kabihlik arzeden bir yön yoktur. Bir fiilin kabih olmasına sebep olan yönlerden hiçbirisi mucizenin bu şekilde izharında mevcut değildir. Bir başka deyişle imamların mucize gerçekleştirilmesi yalan, zulüm türü bir fiil olmadığı gibi, kendisinde kabih olmayı gerektiren yönlerden hiçbirisi yoktur. Murtazâ, bunun aksini iddia eden yani imamlardan mucizenin sâdır olmasının kabih olduğuna dair bir yönünün bulunduğunu veya mefsedet

⁵³ Murtazâ, *Zahîre*, 332. Murtazâ, İmâmiyye dışında mucizenin salih kimselerden izharını câiz gören kesimin hadis ehli olduğunu söylemiştir. O bu görüşünü muhtemelen Eş'arî'nin *Makâlât*'ında geçen ve hadis ve sünnet ehli'nin kabul ettiği esaslar arasında zikrettiği "Allah'ın sâlih kimselere kendilerinde izhâr ettiği kerâmetleri (*âyât*) bahşetmesi câizdir." ifadesine dayandırmış olsa gerekir. Eş'arî'nin konu hakkındaki görüşü için bk. Eş'arî, *Makâlât*, 296. Şia dışındaki mezhepler mucizenin peygamber olmayan kişilerin elinden meydana gelmesi görüşünü kabul etmezler. bk. Kâdî Abdülcebbar, *Muğni*, 15/217-218; İbnü'l-Melâhimî, *Fâik*, 360; Mânkdîm, *Ta'lik*, 569-571; Nureddîn Sâbûnî, *el-Bidâye fi usûli'd-din: Mâtürîdiyye Akaidi*, nşr. ve çev. Bekir Topaloğlu (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 1978), 109; Râzî, *Erbâin*, 2/199; Ebü'l-Muîn en-Nesefî, *Tebsiratü'l-edille fi usûli'd-din*, nşr. Hüseyin Atay (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 1993), 2/288.

⁵⁴ Murtazâ, *Zahîre*, 332. İmâmiyye, imâmeti nas ve tayine dayandırarak imama mutlak bir masûmiyet, üstün bir ilim ve yanılmazlık atfetmesinin bir sonucu olarak kendisine itaatın vücubiyyeti, meleklerle iletişim (vahiy) ve mucize konularında da onu Hz. Peygamber'le özdeşleştirmektedir. İmâmet inancının bir sonucu olarak İmâmiyye, tüm özelliklerinde imamı peygambere ortak kılma yoluna gitmiştir. Bk. Maviş, "İmâmet Doktrininin Şiâ-İmâmiyye'nin Nübüvvât İnancına Etkisi", 491.

içerdiğini söyleyenlerin iddialarını ispatlamaları için delil getirmeleri gerektiğine işaret eder.⁵⁵

Mucizenin imamlar vasıtasıyla izhar edilmesinde kabih olmayı gerektiren hiçbir sebebin bulunmadığını ortaya koymaya çalışan Murtazâ, tam aksine mucizenin bu şekilde meydana gelmesinde birtakım fayda ve maslahatların bulunduğunu iddia eder. Bu durumda kendisinde fayda ve maslahat bulunan bir fiil olarak mucizenin kabih değil, bilakis hasen olması söz konusudur.⁵⁶

Mutezile kelâmcılardan Ebû Hâşim (ö. 321/933)'in, peygamber olmayan kişilerin elinden mucizenin izharını imkânsız gördüğünü belirten Murtazâ, onun bu görüşünü ve delillerini aktararak kritik eder. Ebû Hâşim'e göre mucize diğer deliller gibi olmayıp, sadece peygambere özelliikli kılınması (tahsis) ve diğer insanların bu özelliğe sahip olmaması (ibâne) yoluyla peygamberliğe delalet etmektedir. Mucizenin tahsis ve ibâne yoluyla peygamberin elinden izharı vâciptir. Bu sebeple mucizenin sadece peygamberin ortaya koyduğu ve diğer insanların yapmalarının imkânsız olduğu bir fiil olması gerekir.⁵⁷

Ebû Hâşim'e göre mucize sadece peygambere özgü kılınıp onu bu özelliği nedeniyle diğer insanlardan ayırt ettiği için sadece peygamber tarafından gösterilmesi gerekir. Mucize benzeri sıra dışı olayları yapabilecek özelliğe sahip güçlü bazı insanlar mevcuttur. Bu kişiler üstün bazı özellikleriyle diğer insanların yapmayı beceremediği birtakım şeyleri yapabilmektedirler. Ancak peygamber yaptığı mucize sayesinde diğer insanlardan ayırt edilebilmektedir. İşte mucize onu meydana getiren peygamberin, diğer insanlardan farklı (ibâne) olduğunun ve sadece ona kendisine özgü (tahsis) kılındığının göstergesidir.⁵⁸

Ebû Hâşim, mucizenin ibâne yoluyla delil olması gerektiğini söyleyerek, mucizelerin çok olması durumunda da peygamberliğe delil

---

⁵⁵ Murtazâ, *Zahîre*, 332.

⁵⁶ Murtazâ, *Zahîre*, 332-333.

⁵⁷ Ebû Hâşim mucizenin "ibâne" ve "tahsis" yoluyla peygamberliğe delil olduğunu savunur. Bk. Kâdî Abdülcebbar, *Muğni*, 15/217-218; Koloğlu, *Cübbâiler*, 467/dp. 502; iki kavram ile ilgili geniş bilgi için bk. Kevser Bektaş, *Mutezile Kelâmında Keramet* (Bursa: Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2017), 74-76, 150-160.

⁵⁸ Murtazâ, *Zahîre*, 333

olmaktan çıkacağını ileri sürmüştür.⁵⁹ Peygamberlik konusunda delil olarak ileri sürülen diğer deliller (sihir türü gizemli birtakım olayların gerçekleştirilmesi gibi) çok olduğu için ibâne yoluyla delil olan mucizenin delâleti gibi etkili olamazlar.⁶⁰

Murtazâ, Ebû Hâşim'in peygamber olmayan kişilerin elinden mucizenin izharının imkânsız oluşuna dair görüşünü değerlendirirken kendine özgü bir metod takip etmiştir. Bu metoda göre bir taraftan onun düşüncelerine katıldığı yönleri belirtirken, diğer taraftan bu düşünceleri İmâmiyye anlayışına uyarlamaya çalışmıştır. Temelde İmâmiyye'nin "imamlarının elinden mucizenin sadır olması" görüşünü eleştiren ve imkânsız gören Ebû Hâşim'in görüşünü Şia'nın tezine delil olarak kullanmıştır. Bunu yaparken Ebû Hâşim'in görüşlerine yönelik karşıt bir dil kullanmamaya özen göstermiştir.

Öncelikle Ebû Hâşim'in "mucizenin ibâne yoluyla peygamberliğe delil olduğu" yönündeki düşüncesini benimsediğini söyler. Ona göre peygamberler insanların maslahatlarını gözeten, bu konuda kendilerini sorumlu gören ve bu görevi üstlenen örnek şahsiyetlerdir. Kendini insanların menfaatine adayan peygamberin doğruluğunun tasdik edilmesi gerekecektir. İşte mucize ibâne yoluyla peygamberin doğruluğunun tasdik edildiğinin delilidir.⁶¹

Ebû Hâşim, mucizelerin çok olmasının mucizeyi tabiattaki yasalara aykırı bir olay olmaktan (intikâdü'l-âde) çıkarıp, sıradan ve normal bir olay konumuna düşüreceği endişesiyle mucizelerin çokluğunu kabul etmemiştir. Ona göre böyle bir durumda mucize peygamberliğe delil olmaktan çıkacaktır.⁶²

Murtazâ, bu düşünceye katıldığını ancak nübüvvet delâlet eden başka delillerin de olabileceğini ve mucize dışında başka delillerin

⁵⁹ Murtazâ, *Zahîre*, 333; İbnü'l-Melâhimî, *Fâik*, 317-318.

⁶⁰ Murtazâ, *Zahîre*, 333.

⁶¹ Murtazâ, *Zahîre*, 333.

⁶² Murtazâ, *Zahîre*, 334. Ebû Hâşim'in mucizenin peygamber dışındaki imam veya salih insanlar eliyle zuhur etmesinin mucizenin çok olmasına ve sıradan bir olay haline gelmesine neden olacağını söyleyerek İmâmiyye'nin tezine karşı çıkmıştır. Ayrıca evliyanın elinden kerametın sadır olmasını da caiz görmez. Bk. Kâdî Abdülcebâr, *Muğni*, 15/220; Takiyüddin Necrânî, *el-Kâmil fi'l-istiksâ belâğânâ min kelâmi'l-kudemâ*, nşr. Seyyid M. eş-Şâhid (Kahire: Vizâretü'l-Evkâf, 1999), 354-355.

olmasının mucizenin delil olmasına bir engel teşkil etmeyeceğini ifade eder. Nitekim güçlü-kudretli olan bazı insanların yaptığı birtakım olağanüstü nitelikteki fiiller çokça meydana gelmesine rağmen mucizenin harikulade özelliğini değiştirememiştir. Çünkü mucizenin delâlet olma yönü hiçbir zaman değişmez.⁶³

Bir şeye delâlet etme yönünden delillerin az veya çok olmasının herhangi bir mahzurunun olmadığını belirten Murtazâ'ya göre, güçlü ve bilgili bazı kişiler yaşamlarında birtakım güzel ve sağlam (mûhkem) fiilleri yapabilme kabiliyetine sahiptirler. Yapılan bu tür fiiller az veya çok olabildiği gibi, delil olma yönünden aynı seviyede bulunmayabilirler. Dolayısıyla mucize veya harikulade olayların az veya çok oluşunun aynen güçlü ve bilgili insanların fiillerinde olduğu gibi birbiriyle çelişen olumsuz bir yönü söz konusu değildir. Bu durumda çok sayıdaki mucize arasında eşitlik de söz konusu olmayacağından, içlerinden bir tanesinin diğer mucizelerden farklı olarak yani ibâne yoluyla delâleti de gerçekleşmiş olacaktır.⁶⁴

Murtazâ, bu konuda durumu iyi analiz edebilme özelliğini ortaya koyarak -Ebû Hâşim'e de saygıda kusur etmeyerek- mucizenin ibâne yoluyla delil olma görüşünü imamların doğruluklarına delil teşkil edilmelerine teşmil etmiştir. Ebû Hâşim'in mucizenin ibâne yoluyla delil oluşuna dair görüşünün imamların doğruluğuna da delil oluşturduğunu söyler. Ona göre iddiasında doğru olan ile doğru olmayanı birbirinden ayırt edebilmek için ibâne metodunu kullanabiliriz. Mucize gerçekleştiren bir peygamberi ibâne yoluyla diğer insanlardan ayırt ettiğimiz gibi imamlık iddiasındaki bir kişinin doğruluğunu da mucize ile anlayabiliriz. Aynı şekilde salih bir mümin kişi davranışlarıyla dürüst olduğunu mucize yoluyla desteklediği zaman bu yolla onun salih bir kişiliğe sahip olup-olmadığını bilebiliriz.⁶⁵

İmâmet ile mucize arasında bağlantı kurarak imamların mucize izhar etmesini câiz gören Murtazâ'nın bu yaklaşımına, bazı imamların mucize göstermediğini dolayısıyla bunun bir tenâkuz olduğu yönünde itiraz gelmiştir. Bu iddiaya cevaben Murtazâ, bu durumun normal olduğunu ifade ederek imamların bazılarının imâmetle görevlendirildiği

---

⁶³ Murtazâ, *Zahîre*, 334.

⁶⁴ Murtazâ, *Zahîre*, 334.

⁶⁵ Murtazâ, *Zahîre*, 334.

zamandan önce veya daha sonra mucize izhar etmiş olabileceğini kaydeder. Hatta imam mucize izhar etmemiş de olabilir. Sırf bu nedenden dolayı onun imâmetinin yok sayılması söz konusu olamaz.⁶⁶

Murtazâ'nın burada Ebû Hâşim'in dile getirdiği ibâne metodundan yola çıkarak bir kimsenin imâmetine delil olan mucizenin yokluğu durumunda, onun yerine başka bir delili gündeme getirdiğini görüyoruz. Şöyle ki; eğer bir imam kendisinin imâmetinin delili olarak mucizeden yoksun ise delil olma yönünden mucizenin yerini tutan nas ile tayin delili ile desteklenmiştir.⁶⁷ Mucize olmasa da onun yerini tutan delil olarak nassın olması imâmetin tasdiki açısından yeterlidir. Dolayısıyla mucize göstermemiş bir imamın imâmetinin delili nas ile belirlendiğinden, mucizenin olmaması onun imâmetin reddedilmesini gerektirmeyecektir. Murtazâ, bu düşüncesini Hz. Peygamber ve diğer peygamberlerle ilgili verdiği örneklerle delillendirmeye çalışır. Hz. Peygamber'in mucize ortaya koyarak diğer peygamberlerden ayrı bir konuma sahip olduğunu belirtir. Buna rağmen kendisine mucize verilmeyen peygamberlerin bulunduğunu, bunların mucize izhar etmemeleri nedeniyle nebî olmadıklarını iddia etmenin yanlış olacağını söyler. Çünkü kendilerine mucize verilmeyen peygamberlerin nübüvvet görevi ile görevlendirildikleri Allah'ın nassı ile sabittir. Dolayısıyla nas ile tayin edilmiş olma durumu nasıl bir peygamberin nübüvvetinin doğruluğu için yeterli bir karîne ise, aynı şekilde nas ile tayin edilmiş olma durumu da imamın imâmetinin doğruluğuna dair bir karînedir.⁶⁸

⁶⁶ Murtazâ, *Zahîre*, 335. Şia'da imamların gösterdiği mucizeler hakkında bk. Hanifi İnce, *Nübüvvetin Şia'daki İmamet Anlayışına Etkisi* (Elâzığ: Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2003), 62-64.

⁶⁷ İmâmiyye Şia'sına göre imamet imanın şartlarındandır. İmâmet, nübüvvetin devamıdır. Peygamberleri göndermek nasıl lütuf ise, Peygamberden sonra, onun yerine imam nasbetmek de lütufudur ve Allah'a vâciptir; bu bakımdan imâmet ancak Allah'ın nassı ile yahut o imandan önceki imamın, onun imâmetini beyanıyla gerçekleşir. İmâmet, insanların seçmesiyle veya istemesiyle olmaz; insanların dilediklerini imam olarak tâyin etmek veya dilediklerini azletmek hakkı yoktur. bk. Muhammed Rıza Muzaffer, *Şia İnançları*, çev. Abdülbâki Gölpinarlı (İstanbul, 1978), 50-51; Halife Keskin, *Kendi Kaynakları Işığında Şia İnanç Esasları* (İstanbul: Beyan Yayınları, 2000), 129 vd.; İhsan İlâhî Zahîr, *eş-Şîa ve's-Sünne: Şia'nın Kur'an İmâmet ve Takıyye Anlayışı*, çev. Sabri Hizmetli - Hasan Onat (Ankara, 1984), 50 vd.

⁶⁸ Murtazâ, *Zahîre*, 334, 335.

Murtazâ, nassın delâleti ile mucizenin delâleti arasında bağlantı kurarak imamların imâmetinin nübüvvet gibi vâcip olduğunu izah etmeye çalışmıştır. Ona göre mucize bilgiyi gerektiren bir delil olduğu gibi, Hz. Peygamberin ifade ettiği nas da bilgiyi gerektiren bir delildir. Dolayısıyla imamın imâmetinin tasdiki için mucize izhar etmesi ile Hz. Peygamberin nassı arasında hiçbir fark yoktur. Her ikisi de birer delil olarak bilgi olma yönünden eşit derecededir.⁶⁹ İmamın imâmeti Hz. Peygamberin nassı ile sabit olması nedeniyle imâmetin delil oluşuna dair bilgi hiyerarşik olarak Hz. Peygamber'e ve O'nun doğruluğuna delil teşkil eden mucizeye dayanmış olmaktadır. Bu durumda Hz. Peygamber tarafından imâmete layık görülen ve nas ile tayin edilen imam, mucize ile doğruluğu tescillenmiş olan Hz. Peygamberin bu yönüyle de desteklenmiş olmaktadır.⁷⁰

Haliyle tüm bu izahların doğru olabilmesi için İmâmiyye Şia'sının imâmetin nas ile tayin edilmesi ile ilgili prensibinin dinen kabul edilmesine bağlı olduğunu da göz önünde bulundurmamız gerekir.

Murtazâ, Ebû Hâşim'in peygamber olmayan kişilerden mucize sadır olmasının imkânsız olduğunu kanıtlama amacıyla ileri sürdüğü farklı ve enteresan olan başka bir delilinden bahseder ve değerlendirir.⁷¹ Bu delile göre, peygamber olmayan kişilerin mucize sergilemesi, insanları peygamberlerin mucizeleri hakkında düşünmekten nefret etmelerine (tenfir) sebep olabilir. Şöyle ki; İnsanlar peygamber vasıtasıyla kendileriyle ilgili maslahatı kaçırmamak için teyakkuz halinde bulunurlar ve bu hususta korku ve endişe yaşarlar. Bu korku nedeniyle mucize hakkında düşünmenin gerekli olduğunu düşünürler. Ancak mucizenin peygamber olmayan sıradan bir kişinin elinden sadır olabileceğini mümkün görme durumunda, insanlar mucize sayesinde

---

⁶⁹ Murtazâ, *Zahîre*, 335.

⁷⁰ Murtazâ, *Zahîre*, 335.

⁷¹ Ebû Hâşim'in mucize ile ilgili ileri sürdüğü delil ile ilgili bk. Kâdî Abdülcebbar, *Muğni*, 15/223; Necrânî, *Kâmil*, 358; Ebû Ca'fer et-Tûsî, *Temhîdül-usûl fi ilmi'l-keîlâm*, nşr. Abdülmuhsin M. Ed-Dînî (Tahran: Dânişgâh-ı Tahran, 1983), 320; Mutahhar Hillî, *Menâhicü'l-yakîn fi usûli'd-dîn*, nşr. Ya'kûb el-Ca'ferî el-Merâgî, (Kum: Dârü'l-Üsve li't-Tibaâ ve'n-Neşr, 1415), 430; Mutahhar Hillî, *Keşfü'l-murâd fi şerhi tecridi'l-i'tikâd*, Nasîruddîn et-Tûsî'nin *Tecridü'l-İtikâd*'ıyla birlikte (Beyrut: Müessesetü'l-A'lemî li'l-Matbûât, 1988), 329.

elde edecekleri kendilerine yönelik bir maslahatın olmadığını düşünürler ve bu hususta korku veya endişe duymazlar. Bu durumda mucize hakkında düşünmenin vâcip olması ortadan kalkar.⁷² Yani mucizenin peygamber dışında başka bir kişi tarafından izharı, mucizeyi sıradanlaştırarak değerinin düşmesine neden olacaktır. Bu durumda mucize tahsis ve ibâne yoluyla gerçekleşmemiş olacaktır. Sonuçta bu durum peygamber ve peygamberliğin anlamının yitirilmesine yol açacaktır.

Murtazâ, Ebû Hâşim'in peygamber olmayan kişilerden mucizenin sadır olmasının mucize üzerinde düşünmenin insanlardaki korkuyu ortadan kaldıracığına dair görüşünün dayanaksız/yersiz olduğu kanaatindedir. Ona göre mucizenin imam veya salih bir kimseden zuhur etmesinin câiz görülmesi durumunda Ebû Hâşim'in iddia ettiği insanları mucize üzerinde düşünmekten alıkoyan korku ortadan kalkmayacaktır. Bunu özellikle belirten Murtazâ mucize veya sıradan olay ayrımı yapmaksızın izhar edilen olay üzerinde düşünmenin olup-olmadığını değerlendirir. Ona göre insanlar her durumda izhar edilen bir olay (harikulade veya âdetten olan bir olay) hakkında düşünürler. Bu olayı izhar eden kimse imam veya salih birisi olabileceği gibi yalancı veya hata yapan birisi de olabilir. Bu kimsenin yalan söylemesinin mümkün oluşu, onun izhar ettiği olay hakkında insanların düşünmesine herhangi bir engel teşkil etmez. İzhar edilen olay hakkında düşünmek isteyen düşünebilir, istemeyen de düşünmez. Bu nedenle mucize üzerinde düşünmek mümkün olup, insanların tercihine bırakılmış bir davranıştır.⁷³

Burada Murtazâ'nın sırf kendi düşüncesini (imamlardan mucizenin izharının mümkün olması) makul gösterebilmek için bir bakıma kelime oyunu yaptığını görmekteyiz. Çünkü bir insanın güvenilir ve doğruluğuna delâlet etmesi gereken mucize ile yalancı bir insan tarafından meydana getirilen bir olayı eşit şartlarda değerlendirmek tenâkuzdur.

Murtazâ, bu konuda tamamen mucize ve diğer olaylar arasında bir ayrım yapmaksızın, salt meydana getirilen olay hakkında düşünmenin imkânı üzerine odaklanmıştır. Ebû Hâşim'e cevap verirken onun

---

⁷² Murtazâ, *Zahîre*, 335-336.

⁷³ Murtazâ, *Zahîre*, 336.

önemsediği mucize hakkında düşünmeyi gerektiren korkunun ana sebebini gözden kaçırmışa benziyor. Halbuki Ebû Hâşim, mucize hakkında düşünmenin vâcip olduğunu söylerken, mucizenin peygamberin kişilik olarak dürüst ve doğru olmasına delâlet ettiğini önemsemiştir. Ancak Murtazâ, mucize ve diğer olaylar arasında bir fark gözetmediği gibi gerçekleştiren kimsenin vasfını da göz önünde bulundurmamıştır. Sadece ortaya konulan fiil hakkında düşünmenin imkânı üzerinde durmuştur.

Peygamberlikte insanlar için maslahat olduğu gibi imamın imâmetinin bilinmesinde de insanlar için dinen maslahat olduğunu belirten Murtazâ'ya göre, insanlar dinî konularda birçok şeyi peygamberlerden öğrendikleri gibi imamların açıklamalarıyla da öğrenebilirler. Yine insanlar kendileriyle ilgili dinî maslahatların kaybolmasına yönelik korkuyu yaşarlar ve bu nedenle onun izhar ettiği mucize hakkında düşünürler. Dolayısıyla insanların kendilerine yönelik dinî maslahatların kaybolmasına dair kendilerinde oluşan endişe ve korku nedeniyle mucize hakkında düşünmek imamların gerçekleştirdiği mucizeler için de geçerlidir.⁷⁴

Kâfir bir kimsenin doğru bile olsa kendisinde mucizenin sadır olmasını mümkün görmediklerini söyleyen Murtazâ, bunun sebebini açıkça ortada olduğunu söyler. İnsan mucize sayesinde tazim görür ve dinî açıdan mertebesi yüksek olur. Halbuki kâfir bir kimsenin küfrü nedeniyle dinen böyle bir özelliğinin bulunması söz konusu olamaz. Dolayısıyla kâfir bir kimsenin -küfür hali ile muttasıf olduğu sürece- elinden mucizenin sadır olması câiz değildir.⁷⁵

Günahkâr yani fâsık olan bir kimsenin elinden mucizenin sadır olmasını da câiz görmediklerini belirten Murtazâ, meseleyi kabihlik açısından değerlendirir. Mürcie⁷⁶ anlayışına göre günahkâr müminin

---

⁷⁴ Murtazâ, *Zahîre*, 336.

⁷⁵ Murtazâ, *Zahîre*, 337.

⁷⁶ Siyasî ve itikadî bir fırka olarak Mürcie, Hz. Osman ve Hz. Ali başta olmak üzere, büyük günah işleyenlerin durumlarını Allah'a bırakıp, manevi sorumlulukları hakkında fikir beyan etmeyen topluluklara verilen ortak bir isimdir. Mürcie, yapılan davranışların imana bir etkisinin olmadığını, dolayısıyla büyük günah da işlese bir kimsenin kalbinde imanı olduğu sürece mümin olduğunu ileri sürer. Onlara göre amel

kalbinde iman bulunduğu söylene de doğru olan metot açısından günah bataklığına saplanıp kalmış, din ve dünya işlerinde kötülük yapmayı alışkanlık haline getirmiş insanların elinden mucizenin zuhuru söz konusu olamaz. Bunun sebebini açıklayan Murtazâ, mucizenin doğru bir kişinin dinen konumunu yüceltmek ve Allah indinde kıdem olarak önde bulunması amacıyla kendisine verildiğini vurgular. Bu nedenle günah işleme hususunda aşırıya kaçan insanların elinden mucizenin sadır olması câiz değildir.⁷⁷

5. Peygamberlerin İsmet Sıfatı

Risâlet ile görevlendirilen peygamberler insanlara getirdikleri dinin ilkelerini yaşayarak örnek model olmuşlardır. Örnek insan olmanın bir gereği olarak peygamberlerin günah işleme özelliklerinin olup-olmaması insan zihnini meşgul etmiştir.

Şia'ya göre peygamberlerin nübüvvet öncesinde ve sonrasında büyük veya küçük günah cinsinden davranış yapmaları câiz değildir; çünkü onlar tam anlamıyla masumdurlar.⁷⁸ Şia dışındaki mezhepler ise peygamberlerin ismeti meselesindeki farklı birtakım görüşlere sahiptir. Mutezile, peygamberlerin nübüvvet öncesinde ve sonrasında büyük günah işlemesini câiz görmez.⁷⁹ Ancak peygamberlerin tiksindirici/nefret

---

imandan bir cüz değildir. Bk. Sönmez Kutlu, "Mürchie", *Türkiye Diyânet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2006), 32/41.

⁷⁷ Murtazâ, *Zahîre*, 337.

⁷⁸ Murtazâ, *Zahîre*, 337-338; Şerif el-Murtazâ. *Tenzihü'l-enbiyâ ve'l-eimme*, nşr. İntişârâtü'ş-Şerif er-Radî, (Kum: y.y., 1376), 15. Murtâzâ, bu eserinde peygamberler hakkında Kur'an'da geçen ve günah işledikleri anlamına gelebilecek âyetleri değerlendirmiş ve onların günah işlemelerinin mümkün olmayacağı yönünde te'viller yapmıştır. İlgili eserinde başta Ehl-i Beyt'ten Hz. Ali, Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin olmak üzere on iki imandan bazıları hakkında hata yaptıklarına dair meseleleri yorumlayarak, imamların da peygamberler gibi tüm günahlardan uzak olduklarını izah etmeye çalışmıştır. Murtazâ'nın peygamberlerin ismet sıfatıyla çelişir gibi gözükten âyetler ve yorumları hakkında keza bk. Celil Kiraz, *Şerif Murtazâ'nın Emâlî'sinde Kur'an Müşkilleri ve Mütteşâbihleri* (Bursa: Emin Yayınları, 2010), 413-456.

⁷⁹ Mutezile peygamberlerin nübüvvet öncesinde ve sonrasında büyük günah işlemelerini câiz görmez. Bk. Kâdî Abdülcebbâr, *Muğni*, 15/279, 281; Ebü'l-Hüseyin Hayyât, *Kitâbü'l-İntisâr ve'r-Reddü alâ İbni'r-Râvendî el-Mulhid*, nşr. A. Nasri Nader (Beirut: el-Matbaatü'l-Kâtûlikiyye, 1957), 71; İbnü'l-Murtazâ, *Kitabü'l-Kalâid*, 114; İbnü'l-Melâhimî, *Fâik*, 355.

ettirici olmamak kaydıyla küçük günah işlemelerini ise mümkün görür.⁸⁰ Murtazâ'nın Haşviyye⁸¹ olarak nitelediği Sünnî kelâmcılara göre peygamberlerin nübüvvet öncesinde küçük veya büyük günah işlemeleri câizdir.⁸² Bu kelâmcılar peygamberlerin günah işlemelerini mümkün görürken yalan söylemelerini kabul etmezler.⁸³

İnsanların peygamberlikle görevlendirilen kimseyi örnek almak ve onu tasdik etmelerinin gereği olarak ondan nefret edilmemesinin lüzumuna işaret eden Murtazâ, bunun gerçekleşebilmesi için peygamberlerin olumsuz davranışlardan uzak kalmaları gerektiğini vurgular. Buna göre peygamberler kabalık, hata yapmak ve diğer insanların yaptığı lüzumsuz iş ve çirkinlik türünden olumsuz davranışları yapmamaları gerekir. Ayrıca peygamberlerde insanların nefretini celbedecek tiksinti veren hastalıklardan da bulunmamalıdır.⁸⁴

---

⁸⁰ Bk. Kâdî Abdülcebbar, *Muğnî*, 15/280; İbnü'l-Melâhimî, *Fâik*, 357.

⁸¹ Haşviyye her ne kadar teccim ve teşbih düşüncesindeki kimseler için kullanılmış olsa da Mutezile'den Cahız, Hayyât ve Kâdî Abdülcebbar ashabü'l-hadîs ve Ehl-i sünnet kelâmcılarını haşviyye olarak nitelemiştir. Bk. Metin Yurdağür, "Haşviyye", *Türkiye Diyânet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1997), 16/426.

⁸² Ehlî Sünnete göre peygamberlerin nübüvvet öncesinde günah işlemeleri mümkündür. Kasten veya yüz kızartıcı günahlardan korunmuşlardır. Bk. Abdülkâhîr Bağdâdî, *Kitâbü usûlü'd-dîn*, nşr. Ahmed Şemsüddin (Beyrut: Dârü'l-Kütübü'l-İlmiyye, 2002), 168; Cüveynî, *İrşâd*, 356; Sâbûnî, *Bidâye*, 122; Fahreddîn Râzî, *İsmetü'l-Enbiyâ*, nşr. Muhammed Hicâzî (Kahire: Mektebetü's-Sekâfeti'd-Dîniyye, 1986), 6; Sa'düddin Teftâzânî, *Şerhu'l-Makâsîd*, nşr. Abdurrahman Umeyre (Beyrut: Âlemü'l-Kütüb, 1989), 2/146; Ahmed Efendi Beyâzîzâde, *İşârâtü'l-merâm min ibârâti'l-İmâm*, nşr. Yusuf Abdürrezzak (Karaçi: Zamzam Publishers, 2004), 319.

⁸³ Murtazâ, *Zahîre*, 338. Peygamberlerin tebliğ vazifesine ilişkin hususlarda yalan söylemek dışında her türlü büyük ve küçük günahı işleyebileceğine dair görüşler için bk. Ebû Muhammed b. Hazm, *el-Fasl fi'l-mîlel ve'l-ehvâ' ve'n-nihal*, nşr. Muhammed İbrahim Nasr-Abdurrahman Umeyra (Beyrut: Dârü'l-Cil, 1998), 5/74; Ebû Muhammed b. Hazm, *Kitâbü'd-dürre fimâ yecibü i'tikâdühû*, nşr. Ahmed b. Nâsır b. Muhammed el-Hamed-Saîd b. Abdurrahman b. Musa el-Kazakî (Mekke: Mektebetü't-Türâs, 1988), 379; Teftâzânî, *Şerhu'l-Makâsîd*, 5/50; Seyyid Şerîf Cürçânî, *Şerhu'l-Mevâkıf*, nşr. M. Bedreddin en-Na'sânî, (Kahire: Matbaatü's-Saâde, 1907), 8/288; Ebû Abdullah Devvânî, *Şerhu'l-Akâidi'l-Adudiyye* (İstanbul: y.y., 1310), 82; Beyâzîzâde, *İşârâtü'l-merâm*, 320.

⁸⁴ Murtazâ, *Zahîre*, 338.

Murtazâ'ya göre peygamberlerin nübüvvet öncesinde ve sonrasında büyük günah işlemeleri câiz değildir. Peygamberin nübüvvet öncesindeki durumu nübüvvet sonrasındaki durum kadar önemlidir. Çünkü insanlar önceki hayatında günah işleyen bir kimseye karşı güven duymazlar. Tam aksine onlara karşı nefret hissederler. Kendisine karşı nefret duyulan bir kimseye inanmanın zorluğu ortadadır. Bu nedenle insanlar psikolojik olarak inanmak istedikleri kişide masumiyetin bulunmasına dikkat ederler. Nitekim insanlar günah işlemeyen bir kişiyi peygamber olarak kabul etmeye ve inanmaya daha yakın ve meyilli olup; bu vasıftaki kimsenin davetini ve getirdiği ilkeleri de tereddütsüz benimserler.⁸⁵

İnsanlar doğruluğuna inandıkları peygamberlerin nübüvvetlerinden önce ve sonrasında büyük günahlardan uzak olmalarını arzuladıkları gibi küçük günahlardan da uzak olmalarını arzularlar. Murtazâ, küçük günah işleyen bir kimsenin yaptığı büyük bir sevap karşılığında yok edileceğine dair yaklaşıma sıcak bakmaz. Çünkü yapılan günah küçük de olsa sonuçta kabihtir. Fâilin yaptığı nafîle bir davranış nedeniyle işlenen kötülük günah olmaktan çıkmaz. Dolayısıyla peygamberlerin büyük günahlardan kaçındıkları gibi küçük günahlardan da uzak olmaları gerekir.⁸⁶

Sonuç

Peygamber ve peygamberlikle ilgili konulardaki görüşlerini değerlendirdiğimiz Şerif el-Murtazâ'ya göre Allah'ın peygamber göndermesi hasen ve vâciptir. İnsanlar peygambere muhtaçtır. Onlar yapacakları davranışların hasen veya kabihliğini temel olarak bilebilirler. Ancak bu bilgiler genel bilgilerdir. Bu davranışlara ilişkin detay bilgileri ve kavrayamadıkları hususları peygamberin getirdiği ilahî mesajlar sayesinde öğrenebilir. Peygamberler getirdikleri mesajlarla insanlara birtakım bilgileri öğretirken, bu bilgiler sayesinde aklın elde ettiği bilgileri pekiştirmişlerdir. Peygamberlerin getirdiği ilkeler ile aklın verileri arasında tezat bulunmadığı gibi bilakis birbirlerini tamamlarlar.

⁸⁵ Murtazâ, *Zahîre*, 339; Ayrıca bk. Ali b. Hüseyin Şerif el-Murtazâ, *Emâli'l-Murtazâ: Gururü'l-fevâid ve dürerü'l-kalâid*, nşr. Muhammed Ebü'l-Fazl İbrâhim (Beyrut: el-Mektebetü'l-Asriyye, 2004), 2/188.

⁸⁶ Murtazâ, *Zahîre*, 340.

Peygamberleri desteklemek üzere onlara Allah tarafından verilen mucize insanların yapmakta âciz kaldıkları hârikulâde olaydır. Mucizenin cins ve sıfat yönüyle diğer insanların gücünün yetmediği türden olay olması elzendir. Mucizenin peygamber olmayan imam veya salih müminlerden sadır olması mümkündür. Mucize peygamberin davetinin doğruluğunu ortaya koyan delildir. İmâmetini ilan eden imamın durumu aynen peygamberliğini ilan eden peygamberin durumu gibidir. Bu nedenle mucizeler, imam veya salih mü'minin davetinin açık ve faydalı olduğunu ortaya koyan delillerdir.

Hz. Muhammed'in izhar ettiği en büyük mucizesi, Kur'an-ı Kerim'dir. Murtazâ'ya göre, Kur'an'ın kendine özgü fesâhati ve gayba dair bilgileri kapsamı ve sarfe nedeniyle mucizevî bir kitaptır.

Peygamberlerin nübüvvet öncesinde ve sonrasında küçük veya büyük günah işlemeleri câiz değildir. Günah işlemenin peygamberlerin davetine olumsuz etkisi olacaktır. Bu olumsuz etki nedeniyle insanların peygamberlerden nefret etmeleri söz konusu olacağından, peygamberlerin tüm günahlardan uzak kalmaları yani mâsum olmaları elzendir.

Murtazâ'nın peygamberlik ile ilgili düşüncelerine dair şu tespitimizi yapabiliriz. O, peygamber olmayan ve kendisine şeriât verilmeyen imamları adeta bir peygamber gibi telakki etmiştir. Nitekim bir peygamberde bulunması gereken tüm özelliklerin (nasla tâyin, mucize izharı, küçük ve büyük günahlardan uzak olma gibi) imamlarda da bulunması gerektiğini söylemiştir. Murtazâ'nın imâmet ve peygamber anlayışı arasında benzeşme yönünde bir etkileşimin olduğunu görmekteyiz. Hatta onun düşünce sisteminde bu benzeşme öyle bir noktaya evrilmiştir ki peygamberlik anlayışının imâmete yansımalarının bir sonucu olarak peygamber ile imam arasında benzeşmenin ötesinde bir özdeşlik ortaya çıkmıştır.

Kaynakça

- Âmidî, Seyfeddin. *Gâyetü'l-merâm fi ilmi'l-keîâm*. Nşr. Hasan M. Abdüllatif. Kahire: Lecnetü İhyâi't-Türâsi'l-İslâmî, 1971.
- Arslan, Hulusi. *İslam Düşünce Geleneğinde Şia-Mu'tezile Etkileşimi (Şerif el-Murtazâ Örneği)*. İstanbul: Endülüs Yayınları, 2017.
- Bağdâdî, Abdülkâhir. *Kitabü usûlü'd-din*. nşr. Ahmed Şemsüddin. Beyrut: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2002.

- Beyâzîzâde, Ahmed Efendi. *İşârâtü'l-merâm min ibârâti'l-İmâm*. nşr. Yusuf Abdürrezzak. Karaçi: Zamzam Publishers, 2004.
- Bâkîllânî, Ebû Bekr. *et-Temhîd fi'r-red ale'l-mülhideti'l-muattıla ve'r-Râfıza ve'l-Havâric ve'l-Mu'tezile*. nşr. Mahmud Muhammed el-Hudayrî-Muhammed Abdülhâdî Ebû Rîde. Kahire: Dâru'l-Fikri'l-Arabî, 1947.
- Bektaş, Kevser. *Mutezile Kelâmında Keramet*. Bursa: Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2017.
- Cârullah, Zühdi Hasan. *el-Mu'tezile*, Beyrut: Müessesetü'l-Arabiyyeti'd-Dirasiyye, 1990.
- Cevherî, İsmâil b. Hammâd. *es-Sihâh: Tâcü'l-luga ve Sihâhu'l-Arabiyye*. nşr. Ahmed Abdülgafûr Attâr. 4 Cilt. Beyrut: Dârü'l-İlm, 1979.
- Cürcânî, Seyyid Şerîf. *Şerhu'l-Mevâkıf*. nşr. M. Bedreddin en-Na'sânî. 8 Cilt. Kahire: Matbaatü's-saâde, 1907.
- Cürcânî, Seyyid Şerîf. *Kitabu't-Ta'rifât*. nşr. Muhammed Abdurrahman el-Mer'aşlî. Beyrut: Dârü'n-Nefâis, 2003.
- Cüveynî, İmâmü'l-Hameyn. *Kitâbü'l-İrşâd ilâ kavâti'l-edille fi usûli'l-i'tikâd*. nşr. Muhammed Yusuf Musa. Kahire: Mektebetü'l-Hanci, 1950.
- Devvânî, Ebû Abdullah. *Şerhu'l-Akâidi'l-Adudiyye*. İstanbul, y.y., 1310.
- Eş'arî, Ebü'l-Hasan. *Makâlâtü'l-İslâmiyyîn ve'htilâfü'l-musallîn*. nşr. Muhyiddin Abdülhamîd. I-II (tek cilt halinde). Beyrût: el-Mektebetü'l-Asriyye, 1990.
- Gazzâlî, Ebû Hâmid. *el-İktisâd fi'l-i'tikâd: İtikadda Orta Yol*. nşr. ve çev. Osman Demir. İstanbul: Klasik Yayınları, 2012.
- Hayyât, Ebü'l-Hüseyn. *Kitâbü'l-İntisâr ve'r-Reddü alâ İbni'r-Râvendî el-Mulhid*, nşr. A. Nasri Nader. Beyrut: el-Matbaatü'l-Kâtûlikiyye, 1957.
- Hillî, Allâme Mutahhar. *Keşfü'l-Murâd fi Şerhi Tecridi'l-i'tikâd* (Nasîruddîn et-Tûsî'nin *Tecridü'l-İtikâd*'ıyla birlikte). Beyrut: Müessesetü'l-A'lemî li'l-matbûât, 1988.
- Hillî, Allâme Mutahhar. *Menâhicü'l-yakîn fi usûli'd-dîn*. Nşr. Ya'kûb el-Ca'ferî el-Merâgî. Kum: Dârü'l-Üsve li't-Tibaâ ve'n-Neşr, 1415.
- Hourani, George Fadlo, *Islamic Rationalism: The Ethics of 'Abd al-Jabbâr*, Oxford: Clarendon Press, 1971.

- İbn Fûrek, Ebû Bekir Muhammed. *Mücerredü Makâlâtî's-Şeyh Ebi'l-Hasan el-Eş'arî*. nşr. Daniel Gimaret. Beyrut: Dârü'l-Meşrik, 1987.
- İbn Hazm, Ebû Muhammed. *el-Fasl fi'l-milel ve'l-ehvâ ve'n-nihal*. nşr. Muhammed İbrahim Nasr-Abdurrahman Umeyra. 5 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Cîl, 1998.
- İbn Hazm, Ebû Muhammed. *Kitâbü'd-dürre fimâ yecibü i'tikâdühû*. nşr. Ahmed b. Nâsır b. Muhammed el-Hamed-Sâid b. Abdurrahman b. Musa el-Kazakî. Mekke: Mektebetü't-Türâs, 1988.
- İbn Manzûr, Muhammed. *Lisânü'l-Arab*. nşr. Ali Şîrî. 18 Cilt. Beyrut: Dârü's-Sâdır. 1992.
- İbn Metteveyh, Necrânî. *Kitâbü'l-mecmû' fi'l-muhît bi't-teklîf I*. (Kâdî Abdülcebbâr'a izafetle), nşr. J. J. Houben. Beyrut: Matba'atü'l-Katûlikiyye, 1965.
- İbnü'l-Melâhimî, Rükneddîn. *Kitâbü'l-fâik fi usûli'd-dîn*. Nşr. Wilferd Madelung – Martin McDermont. Tahran: Iranian Institute of Philosophy – Institûte of Islamic Studies, Free University of Berlin, 2007.
- İbnü'l-Murtazâ, Ahmed b. Yahyâ. *Kitâbü'l-Kalâid fi tashîhi'l-akâid*. nşr. A. Nasri Nâdir. Beyrut, 1985.
- İcî, Adudüddin. *el-Mevâkif fi ilmi'l-kelem*. Kahire: Mektebetü'l-Mütenebbî, ts.
- İnce, Hanifi. *Nübüvvetin Şia'daki İmamet Anlayışına Etkisi*. Elâzığ: Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2003.
- İsfahânî, Râgıb. *Müfredâtü elfâzi'l-Kur'ân*. nşr. Safvân Adnân Dâvûdî. Dimaşk: Dârü'l-Kalem, 1996.
- Kâdî Abdülcebbâr, Ebü'l-Hasan. *el-Muğnî fi ebvâbi't-tevhîd ve'l-adl: et-ta'dîl ve't-tecvîr*. nşr. A. Fuâd el-Ehvânî, 6/1 Cilt. Kahire: Müessesetü'l-Mısriyyetü'l-Âmme li't-Te'lif ve't-Terceme ve'n-Neşr, 1962.
- Kâdî Abdülcebbâr, Ebü'l-Hasan. *el-Muğnî fi ebvâbi't-tevhîd ve'l-adl: et-Teklîf*. nşr. M. Ali en-Neccâr – Abdülhâlim en-Neccâr. 11 Cilt. Kahire: Dârü'l-Mısriyye li't-Te'lif ve't-Terceme, ts.
- Kâdî Abdülcebbâr, Ebü'l-Hasan. *el-Muğnî fi ebvâbi't-tevhîd ve'l-adl: el-Lutf*. nşr. Ebü'l-Alâ Afîfî. 13 Cilt. Kahire: Dârü'l-Kütübî'l-Mısriyye, 1962.

- Kâdî Abdülcebbâr, Ebü'l-Hasan. *el-Muğnî fi ebvâbi't-tevhîd ve'l-adl: el-Aslah, İstihkâku'z-zem, et-Tevbe*. nşr. Mustafa es-Sekkâ. 14 Cilt. Kahire: Dârü'l-Mısıryye li't-Te'lif ve't-Terceme, 1965.
- Kâdî Abdülcebbâr, Ebü'l-Hasan. *el-Muğnî fi ebvâbi't-tevhîd ve'l-adl: et-Tenebbüât ve'l-mu'cizât*. nşr. M. M. Kâsım- İ. Medkûr. 15 Cilt. Kâhire: Dârü'l-Mısıryye li't-Te'lif ve't-Terceme, 1962.
- Kâdî Abdülcebbâr, Ebü'l-Hasan. *el-Muğnî fi ebvâbi't-tevhîd ve'l-adl: i'câzü'l-Kur'ân*. nşr. Emîn el-Hûlî. 16 Cilt. Kahire: eş-Şirketü'l-Arabiyye li't-Tibâa ve'n-Neşr, 1960.
- Kâdî Abdülcebbâr, Ebü'l-Hasan. *el-Muhtâsar fi usûli'd-Dîn (Resâilü'l-adl ve't-tevhid içinde)*. nşr. M. İmâre. Kahire: Dârü'l-Hilâl, 1971.
- Keskin, Halife. *Kendi Kaynakları Işığında Şia İnanç Esasları*. İstanbul: Beyan Yayınları, 2000.
- Kiraz, Celil. *Şerif Murtazâ'nın Emâlî'sinde Kur'an Müşkilleri ve Müteşâbihleri*. Bursa: Emin Yayınları, 2010.
- Koloğlu, Orhan Şener. *Cübbâiler'in Kelâm Sistemi*. İstanbul: İSAM Yayınları, 2011.
- Koloğlu, Orhan Şener. *Kâdî Abdülcebbâr'ın Düşüncesinde Adalet İlkesi*. Bursa: Emin Yayınları, 2011.
- Koloğlu, Orhan Şener. "Kelâm ve Mezhepler Tarihi Literatüründe Berâhime". *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 13/1 (2004), 159-193.
- Kutlu, Sönmez. "Mürchie" *Türkiye Diyânet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 32/41-45. İstanbul: TDV Yayınları, 2006.
- Mânkdim, Şeşdîv. *Ta'lik alâ şerhi'l-usûli'l-hamse. Şerhu'l-usûli'l-hamse* adıyla Kâdî Abdülcebbâr'a izafetle nşr. Abdülkerim Osmân. Kahire: Mektebetü'l-Vehbe, 1965.
- Nezir, Maviş, "İmâmet Doktrininin Şiâ-İmâmîyye'nin Nübüvvât İncancına Etkisi". *Sosyal Bilimler Dergisi*, 6/33 (Ocak 2019), 490-521.
- Muzaffer, Muhammed Rıza. *Şia İnançları*. çev. Abdülbâki Gölpinarlı. İstanbul: Zaman Yayınları, 1978.
- Necrânî, Takiyüddin. *el-Kâmil fi'l-istiksâ belaganâ min kelâmi'l-kudemâ*. nşr. Seyyid M. eş-Şâhid. Kahire: Vizâretü'l-Evkâf, 1999.
- Nesefî, Ebü'l-Muîn. *Tebssiratü'l-edille fi usûli'd-din*. nşr. Hüseyin Atay. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 1993.
- Özerol, Mehmet Fatih. *Mutezile'de Tevhid*. Bursa: Emin Yayınları, 2019.

- Peters, Jan. *God's Created Speech, A Study in the Speculative Theology of the Mu'tazilî Qâdî l-Qudât Abû l-Hasan 'Abd al-Jabbâr bn Ahmad al-Hamadânî*. Leiden: E. J. Brill, 1976.
- Râzî, Fahreddîn. *et-Tefsîrû'l-kebîr: Mefâtiḥû'l-gayb*, 32 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Fikr li't-Tibaâti ve'n- Neşr ve't-Tevzi', 1981.
- Râzî, Fahreddîn. *İsmetü'l-Enbiyâ*, nşr. Muhammed Hicâzî. Kahire: Mektebetü's-Sekâfeti'd-Dîniyye, 1986.
- Râzî, Fahreddîn. *el-Metâlibü'l-âliyye mine'l-ilmî'l-ilâhî*. nşr. Ahmed Hicâzî es-Sekkâ. 9 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Kitâbi'l-Arabî, 1987.
- Râzî, Fahreddîn. *Kitâbü'l-erbaîn fi usûli'd-dîn*. nşr. Ahmed Hicâzî es-Sekkâ. 2 Cilt. Kahire: Mektebetü'l-Külliyâti'l-Ezheriyye, 1986.
- Râzî, Fahreddîn. *en-Nübüvvât ve mâ yetealleku bihâ*. Nşr. Ahmed Hicâzî es-Sekkâ. Beyrût - Kahire: Dâru İbn Zeydûn-Dâru'l-Külliyâti'l-Ezheriyye, 1986.
- Râzî, Fahreddîn. *Kitâbü'l-Erbaîn fi usûli'd-dîn*. nşr. Ahmed Hicâzî es-Sekkâ. 2 Cilt. Kahire: Mektebetü'l-Külliyâti'l-Ezheriyye, 1986.
- Sâbûnî, Nureddin. *el-Bidâye fi usûli'd-din: Mâtürîdiyye Akaidi*. nşr. ve çev. Bekir Topaloğlu. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 1978.
- Şerîf el-Murtazâ, Ali b. Hüseyin. *ez-Zahîre fi ilmî'l-Kelâm*. nşr. Ahmed Hüseyinî. Kum: Müessesetü'n-Neşri'l-İslâmî, 1411.
- Şerîf el-Murtazâ, Ali b. Hüseyin. *Tenzîhü'l-enbiyâ ve'l-eimme*. nşr. İntişârâtü's-Şerîf er-Radî, Kum: y.y., 1376.
- Şerîf el-Murtazâ, Ali b. Hüseyin. *Mûlahhas fi usûli'd-dîn*. nşr. Muhammed Rıza el-Ensârî Kummî. Tahran: Ketâbhâne-i Meclis-i Şûra-yı İslâmî, 1381.
- Şerîf el-Murtazâ, Ali b. Hüseyin. *Şerhu cümeli'l-ilm ve'l-'amel*. nşr. Ya'kûb el-Ca'ferî el-Merâğî. Kum: Dâru'l-Usve, 1414.
- Şerîf el-Murtazâ, Ali b. Hüseyin Ali. *Emâli'l-Murtazâ: Gurerü'l-fevâid ve dîrerü'l-kalâid*. nşr. Muhammed Ebü'l-Fazl İbrâhim. Beyrut: el-Mektebetü'l-Asriyye, 2004.
- Şerîf el-Murtazâ, Ali b. Hüseyin Ali. *Resâilü's-Şerîf el-Murtazâ*. nşr. Es-Seyyid Mehdî er-Recâî. Kum: Dârü'l-Kur'ânî'l-Kerîm, 1404/1984.
- Şeyh Müfîd, Ebû Abdillâh. *Evâilü'l-makâlât fi'l-mezâhib ve'l-muhtârât*. nşr. Mehdî Muhakkık. Tahran: Tehran University Press, 1993.
- Teftâzânî, Sa'düddin. *Şerhu'l-Akâidi'n-Nesefiyye*. nşr. Adnan Derviş. Beyrut: Mektebetü Dâri'l-Beyrûtî, 2005.

- Teftâzânî, Sa'düddin. *Şerhu'l-Makâsîd*. nşr. Abdurrahman Umeyre. 5 Cilt. Beyrut: Âlemü'l-Kütüb, 1989.
- Tehânevî, Muhammed. *Keşşâfü ıstılâhâti'l-fünûn ve'l-ulûm*. nşr. Ali Dehrûc. 2 Cilt. Beyrût: Mektebetü Lübnan Nâşirûn, 1995.
- Tûsî, Ebû Ca'fer. *Temhîdü'l-usûl fi ilmi'l-keîâm*. nşr. Abdülmuhsin M. Ed-Dînî. Tahran: Dânişgâh-ı Tahran, 1983.
- Yavuz, Yusuf Şevki. "Sarfe" *Türkiye Diyânet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 36/140-141. İstanbul: TDV Yayınları, 2009.
- Yurdagür, Metin. "Haşviyye", *Türkiye Diyânet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 16/426-427. İstanbul: TDV Yayınları, 1997.
- Zahîr, İhsan İlâhî. *Şia'nın Kur'an İmâmet ve Takiyye Anlayışı*. çev. Sabri Hizmetli - Hasan Onat. Ankara, 1984.
- Zebîdî, Muhammed. *Tâcü'l-Arûs min Cevâhiri'l-Kâmûs*. nşr. Ali Şîrî. 20 Cilt. Beyrut: 1994.